

**Київський національний торговельно-
економічний університет Кафедра публічного
управління та адміністрування**

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ
УКРАЇНИ»**

Студента 2м курсу, 9м групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

(підпис студента)

Жибуль
Дмитро
Сергійович

Науковий керівник

доктор економічних наук,
доцент

(підпис керівника)

Ладонько
Людмила
Степанівна

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук,
доцент

(підпис гаранта)

Ладонько
Людмила
Степанівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ	6
1.1. Теоретичні основи державної політики в сфері зайнятості.....	6
1.2. Основні завдання, принципи та інструменти державної політики зайнятості в Україні	11
1.3. Механізми державної політики в сфері зайнятості	19
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ	26
2.1. Сучасний стан проблеми зайнятості й безробіття в Україні	26
2.2. Визначення ефективності державної політики зайнятості	29
2.3. Аналіз діяльності Державної служби зайнятості.....	39
РОЗДІЛ 3 ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ.....	47
3.1. Оптимізація механізмів державної політики для стримування безробіття в Україні	47
3.2. Заходи щодо вдосконалення формування державної політики в сфері зайнятості в Україні з урахуванням закордонного досвіду	47
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Серед важливих соціально-економічних проблем, які постали перед країнами з трансформаційними економіками, у т.ч. й нашою державою, є диспропорції у галузевій структурі зайнятості, зростання рівня безробіття, масштабів нелегальної трудової міграції, деформації у сфері оплати праці тощо. Усі ці проблеми неможливо вирішити без ефективної системи державного регулювання ринку праці.

Реформа трудових відносин в Україні не призвела до подолання кризових явищ у сфері зайнятості, формування дієвих інститутів ринку праці, помітного зростання реальних доходів домогосподарств, детінізації економіки. В Україні недостатньо враховано успішний досвід країн Центрально-Східної Європи щодо впровадження ефективних програм державної політики зайнятості. Тому дослідження знарядь державного регулювання ринку праці, напрямів підвищення ефективності їхнього застосування набуває особливого значення для прискорення трансформації сфери зайнятості вітчизняної економіки.

У трансформаційних економіках, яким притаманні неусталені ринки праці, державна політика зайнятості виконує ще низку важливих завдань, а саме: подолання диспропорцій у галузевій структурі зайнятості, формування інститутів інфраструктури ринку праці, детінізація економіки та трудових відносин, стимулювання мобільності робочої сили, соціальний захист та трудова адаптація внутрішньо переміщених осіб.

Трансформаційні економіки за своєю природою є неусталеними господарськими системами, яким притаманна низька ефективність механізмів функціонування. Основними ознаками, що вирізняють неусталені ринки праці є такі: докорінні трансформаційні зміни у галузевій структурі зайнятості; відсутність ефективних інститутів регулювання, які обмежені умовами, що заклали ознаки неусталеної господарської системи; висока частка зайнятих у тіньовій економіці; ринки праці у неусталених

господарських системах часто потерпають від впливу шоківих збурень (зміни попиту на ринку праці, технологічні, демографічні зміни тощо) та вимагають від суб'єктів постійних корективів та адаптації до них; низька мобільність трудових ресурсів. Географічна мобільність обмежується відсутністю міського ринку житла, низька професійна мобільність є результатом застарілої законодавчої системи.

Вагомий внесок у дослідження проблем регулювання зайнятості зробили такі вітчизняні науковці, як Д. Богиня, Г. Башнянин, О. Бражко, В. Васильченко, О. Грішнова, О. Єрмоленко, П. Закерничний, С. Злупко, А. Колот, О.Кремень, Е. Лібанова, В. Легкий, В. Мандибура, Ю. Маршавін, М.Мироненко, В. Міненко, М. Пітюлич, В. Приймак, І. Рудкевич, І. Сидор, Г.Чепурко, І. Штундер та ін.

Метою дослідження є систематизація й узагальнення проблем формування державної політики у сфері зайнятості України та розробка заходів щодо вдосконалення даної політики з урахуванням закордонного досвіду.

Означена мета передбачає вирішення таких науково-дослідницьких **завдань**:

- дослідження теоретико-методологічних засад державної політики в сфері зайнятості;
- оцінка практичних аспектів використання механізмів державної політики у сфері зайнятості України;
- розробка рекомендацій з оптимізації механізмів державної політики для стримування безробіття в Україні.

Об'єкт дослідження: процес формування та реалізація державної політики в сфері зайнятості України.

Предмет дослідження: теоретико-методичні та прикладні засади формування державної політики в сфері зайнятості України.

Методологічною основою дослідження є як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання: історико-логічний метод, системно-

структурний аналіз, метод кількісного та якісного зіставлень, метод наукової абстракції.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів.

Випускна кваліфікаційна робота здобувача освітнього ступеня магістра є комплексним дослідженням стосовно державної політики щодо соціального захисту прав осіб з інвалідністю. Розкриваючи тему, у роботі обґрунтовано низку наукових положень та висновків, що стосуються вказаної проблеми, зокрема: досліджено поняття та основні завдання, принципи та інструменти державної політики зайнятості в Україні, розкрито нормативно-правові засади формування державної політики зайнятості в Україні, діагностовано стан ринку праці та рівня зайнятості в Україні, проаналізовано проблеми реалізації державної політики зайнятості в Україні та можливості використання зарубіжного досвіду щодо удосконалення державної політики в сфері зайнятості.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи опубліковано у статті: Жибуль Д.С. ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ. Теоретичні аспекти формування державної політики розвитку регіону / Д.С. Жибуль // Публічне управління та адміністрування в умовах суспільних трансформацій : зб. наук. ст. студ. відп. ред. Н.Л. Новікова. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – 251 с., С. 67-74.

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг основної частини випускної кваліфікаційної роботи складає 56 сторінки. Список використаних джерел налічує 54 джерела. Робота містить 1 таблицю і 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ

1.1. Теоретичні основи державної політики в сфері зайнятості

Необхідність регулювання зайнятості набуває усе більшої актуальності як у розвинутих країнах, так і у країнах, що перебувають на етапі формування ринкової системи. В умовах глобалізації усім економічним системам притаманні диспропорції у галузевій структурі зайнятості, зростання рівня безробіття, масштабів легальної та нелегальної трудової міграції тощо. Усі ці проблеми неможливо подолати без присутності держави на ринку праці.

Поняття «зайнятості» проявляється у двох його аспектах - економічному та соціальному. Зайнятість, як економічний феномен, полягає у створенні валового внутрішнього продукту (ВВП) із залученням працездатного населення до сфери виробництва. З економічної точки зору, зайнятість забезпечує ефективність використання праці. Соціальний аспект зайнятості пов'язаний із самореалізацією особистості у сфері трудової діяльності та реалізацією її соціальних потреб. Слід погодитися з тим, що неналежна оцінка соціального аспекту зайнятості призводить до зростання соціальної напруги у суспільстві та значних соціальних втрат. Соціальна складова зайнятості розглядається крізь призму діяльність людини як частини суспільства, що потребує задоволення своїх соціальних потреб та потреб у самовираженні [9, с. 16].

У найбільш загальному розуміння під зайнятістю розуміють соціально-економічну категорію, яка характеризує сукупність здібностей працездатної частини населення у створенні кінцевих товарів та послуг з метою задоволення соціальних та матеріальних потреб через отримуваний дохід [9, с. 16].

Більшість економістів розглядають зайнятість з трьох позицій: як «економічну діяльність» (О. Волкова, Ю. Кокін, К. Кривенко, А. Савченко), як «процес» (О. Кісельова, В. Костаков), «систему відносин» (Д. Богиня, Н.Коваленко, Г. Климко, З. Котшер).

У сучасній економічній літературі можна зустріти й інші підходи до тлумачення категорії «зайнятість». На думку М. Пітюлича, зайнятість - система соціально-економічних, суспільних відносин, пов'язаних із залученням у виробництво працездатного населення на основі попиту і пропозиції праці, конкуренції та врахування особистих інтересів кожної людини, її соціальної захищеності [33, с. 127-128]. Визначення науковця О.А. Грішнєвої доповнює звичне трактування, включаючи при цьому... раціональне використання праці; забезпечення гідного рівня життя населення; задоволення потреб національного господарства в праці з урахуванням її кількості та якості; задоволення професійних потреб працівників, що включає потребу у професійній освіті й підтримку необхідної кваліфікації; соціальну підтримку в разі втрати роботи тощо» [12, с. 293].

С. М. Злупко у своїх працях критикує більшість сучасних тлумачень зайнятості через брак запропонованих методів боротьби з безробіттям, що так гостро постає не лише перед країнам з перехідною економікою, а й перед країнам економічного добробуту [21, с. 28].

Слід враховувати і правове тлумачення зайнятості. Згідно з Законом України «Про зайнятість населення», під зайнятістю розуміють незаборонену законодавством діяльність осіб, пов'язану із задоволенням їхніх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [35, ст. 1]. Важливо звернути увагу на певне уточнення щодо визначення «зайнятість» у новому законі у порівнянні із законом від 1 березня 1991 року. Йдеться про розширення кола осіб, які належать до

категорії зайнятих. Зокрема, до неї належать громадяни України, громадяни інших держав та особи без громадянства.

Крім того, термін «зайнятість» у новому законодавстві оперує словосполученням «незаборонена законодавством діяльність осіб», до якої у Кримінальному Кодексі належать виготовлення та збут вогнестрільної чи холодної зброї, радіоактивних матеріалів, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів, порнографічних предметів, творів, що пропагують культ насильства і жорстокості тощо.

Відповідно до практики Світового банку, зайнятість визначають як сукупність осіб працездатного віку, залучених до різного роду діяльності із виробництва товарів та надання послуг за плату або прибуток, незалежно від присутності на робочому місці чи роботі віддалено [64, р. 4].

Згідно з Резолюцією 19-ї Міжнародної конференції статистики праці (МКСП) зайнятість виділяють як одну із п'яти форм трудової діяльності, а під самою зайнятістю розуміють трудову діяльність, яку виконують в обмін на оплату або прибуток. Основними формами трудової діяльності, які зазначено у Резолюції 19-ї МКСП, є:

- зайнятість;
- трудова діяльність із виробництва товарів та послуг для власного використання;
- неоплачувана праця стажерів або осіб, що проходять професійно-технічну підготовку;
- трудова діяльність волонтерів;
- інші види трудової діяльності (громадські роботи, робота у місцях позбавлення волі, громадянська служба тощо).

Аналізуючи зайнятість, науковці розглядають різні її форми та види. Види зайнятості поділяються, відповідно, від сфери та галузі зайнятості працездатного населення (зайнятість у матеріальному виробництві, у невиробничій сфері, у сільському господарстві), за територіальною ознакою (зайнятість в країні, області, регіоні), за віковою структурою (зайнятість

молоді, осіб пенсійного віку) та гендерною приналежністю (зайнятість чоловіків та жінок).

Форми зайнятості - організаційно-правові засоби трудової діяльності та умови використання праці. Розглянемо найбільш поширені підходи до їхньої класифікації.

Так, В. Скуратівський, О. Палій та Е. Лібанова виділяють стандартну і нестандартну зайнятість [48, с. 292]. До стандартної зайнятості вони відносять зареєстровану, повну та первинну зайнятість, у той час, як до нестандартної зайнятості належать гнучка зайнятість (самозайнятість, неповна і вторинна зайнятість) та незареєстрована зайнятість (неформальна, тіньова, кримінальна тощо).

А. Калина запропонувала класифікацію, що є близькою за змістом до попередньої, та поділяє зайнятість за такими ознаками: 1) за стандартністю організаційного процесу (стандартна і нестандартна); 2) за реєстраційною ознакою (зареєстрована і незареєстрована); 3) за кількістю робочих місць на одну особу (первинна та вторинна зайнятість); 4) за тривалістю робочого часу (повна, неповна, явна неповна, прихована неповна, часткова).

Інший підхід до класифікації форм зайнятості запропонувала економіст О. А. Грішнова. Окрім вище згаданих форм, вчена пропонує виділяти зайнятість за способом участі працівника у суспільній праці (зайнятість за наймом та самозайнятість) та за формами власності (зайнятість на державних, колективних і приватних підприємствах). Також у працях економіста виділено складові нестандартної зайнятості, до якої відносять роботу вдома, вторинну зайнятість, маятникову трудову міграцію, роботу за короткостроковими контрактами, тимчасову та нетоварну зайнятість (робота у домашньому господарстві, результати якої споживається самими працівниками або членами їх сімей).

Новим підходом до розуміння проблеми зайнятості є глобальна зайнятість, що враховує усі види суспільно корисної діяльності, зокрема участь у нетрадиційних ринках праці, таких як у підпільній економіці, роботі

домогосподарок, роботі пенсіонерів у себе вдома і т. д. Крім того, глобальна зайнятість передбачає нормування праці через перерозподіл і зменшення навантаження на одного працюючого. Слід погодитися з тим, що принципова відмінність у запропонованій класифікації полягає у виділенні повної та неповної зайнятості не лише з позиції тривалості робочого часу, а й за охопленістю економічно активного населення.

Важливим поняттям, яке характеризує сферу зайнятості є повна зайнятість. У найбільш загальному розумінні повна зайнятість передбачає, що у країні професійно-кваліфікаційна структура робочої сили повністю задовольняється попитом на неї. У радянській політекономії повну зайнятість розглядали як найбільше досягнення соціалізму, яке реалізується через систему централізованого планування. Повна зайнятість ототожнювалась із максимальним використанням усього працездатного населення в суспільному господарстві. У сучасній економічній науці повна зайнятість пов'язана з таким поняттям як природна норма безробіття, про що мова йтиме нижче.

Якщо в умовах командної економіки повна зайнятість передбачала примус до праці, то у господарській системі ринкового типу вона забезпечується при задоволенні потреб усіх бажаючих у праці. Тобто, повна зайнятість передбачає надання можливості усім громадянам працездатного віку працювати у вибраній сфері відповідно до їхнього покликання, здібностей, освіти та професійної підготовки.

Багато вітчизняних та зарубіжних економістів виділяють також поняття «ефективної зайнятості», під якою розуміють зайнятість, що забезпечує гідний дохід, здоров'я, зростання освітнього та професійного рівня кожного члена суспільства на основі зростання суспільної продуктивності праці. Слід погодитися з думкою про те, що досягнення ефективної зайнятості у ринковій економіці повинно виходити на перший план.

Важливим у формуванні зайнятості є ринок праці це складовий елемент ринкової економіки, де встановлюється рівноважна ціна праці і формується

зайнятість. Одночасно з цим на ринку праці акумулюються резерви праці, які виникають в результаті економічного циклу та в ході розподілу і перерозподілу праці за секторами економіки. У дослідженні проблем зайнятості визначальним є взаємодія попиту на працю із її пропозицією, а сама зайнятість найчастіше розглядається у контексті безробіття, як його зворотного явища.

1.2. Основні завдання, принципи та інструменти державної політики зайнятості в Україні

Ефективність управління економікою є визначальною у формуванні попиту та пропозиції праці і відповідно рівня зайнятості. На ринку праці пропозицію праці творить працездатне населення, що пропонує свою робочу силу в обмін на матеріальні або нематеріальні цінності. Пропозицію праці можна розглянути у кількісному та якісному аспекті. Кількісна сторона пропозиції виражається через наявну кількість працездатного населення, а її якісна сторона виражає структуру, сформовану під впливом освітніх та професійно-кваліфікаційних чинників у суспільстві.

На нашу думку, державна політика зайнятості в країнах з трансформаційними економіками постає як сукупність державних, соціально-економічних заходів, спрямованих на боротьбу із циклічним безробіттям, досягнення ефективного розподілу та обміну праці, надання соціальних гарантій та забезпечення справедливого розподілу і перерозподілу доходу населення в умовах неусталених ринків праці.

Однією з цілей державної політики зайнятості є ефективність розподілу праці, яка досягається через структурну перебудова пропозиції праці для її відповідності попиту, сприяння працевлаштування та забезпечення трудової мобільності економічно активного населення. Для того, щоб досягнути ефективного обміну працею держава повинна забезпечити збалансованість між попитом і пропозицією праці та регулювати рівноважну ціну на неї.

Можна також розглядати багато інших завдань, цілей і функцій державної політики зайнятості. Так, О. В. Бражко справедливо розглядає державну політику зайнятості як систему, виділяючи в ній при цьому чотири основні функції [9, с. 48]:

1. Функція легітимації - забезпечення правового підґрунтя розвитку зайнятості;
2. Функція відшкодування - страхування на випадок безробіття через виплату грошових ресурсів на тимчасову підтримку життєдіяльності безробітних;
3. Інвестиційна функція - перекваліфікація та навчання в межах активної політики зайнятості з метою формування якісного людського капіталу;
4. Емансипаторна функція - захист особистих прав найманих працівників.

Слід наголосити на тому, що у реалізації політики зайнятості держава керується принципами, що лягли в основу ефективної політики зайнятості, а саме:

- надання рівних можливостей усім особам у реалізації права на працю та вільному виборі сфери діяльності;
- надання підтримки приватному сектору як двигуну економічного зростання і розширення робочих місць;
- єдність міжнародних організацій, органів державного управління, місцевих органів влади та профспілок у регулюванні ринку праці;
- єдності і реалізації політики зайнятості в рамках національної економічної та соціальної політики;
- забезпечення взаємних інтересів працівників, роботодавців і держави при дотриманні основних трудових і соціальних прав працівників;
- забезпечення постійного моніторингу сфери зайнятості та збору інформації про стан ринку праці.

На думку Ю. В. Машика, основним завданням державної політики

зайнятості є орієнтація регіонів на створення умов працевлаштування з урахуванням розвитку галузей економіки, забезпечення випереджаючої підготовки і перепідготовки робочої сили. Тобто йдеться про децентралізацію політики зайнятості на регіональному рівні і досягнення пріоритетних завдань вже за регіонами [26, с. 222].

Державні і територіальні програми зайнятості повинні бути націлені на сприяння розвитку і структурній перебудові економіки, створення умов для спрямування вивільнюваних працівників в пріоритетні галузі економіки, попередження розвитку безробіття і його скорочення шляхом підвищення економічної зацікавленості підприємства у створенні додаткових робочих місць (переважно з гнучкими формами зайнятості), удосконалення системи відтворення робочої сили (поліпшення професійної орієнтації та кваліфікації), забезпечення соціального захисту безробітних, формування кадрової, матеріальної, інформаційної, фінансової та науково-методичної бази державної служби зайнятості, а також заходи сприяння зайнятості населення, яке проживає у сільській місцевості.

Важливо розуміти, що усі заходи державної політики зайнятості спрямовано на певні соціально-демографічні групи населення. Серед основних завдань державної політики зайнятості повинні бути заходи щодо регулювання зайнятості серед молодого населення: розвиток трудової та соціальної активності молоді, правовий захист молоді, сприяння зайнятості, зниження рівня безробіття та зменшення його тривалості, підвищення конкурентоспроможності молодих працівників на ринку праці, забезпечення соціального захисту від безробіття та детінізація відносин у сфері зайнятості молоді.

Вчені акцентують на правових аспектах державної політики зайнятості, серед яких вони виділяють концентрацію зусиль гілок влади на комплексному здійсненні радикальних економічних, адміністративних, управлінсько-організаційних заходів щодо легалізації зайнятості та заробітної плати [31].

Також можна виділити завдання державної політики зайнятості, що націлені на підвищення мобільності робочої сили на ринку праці з метою спрощення її пристосування до змін на ринку праці та підтримку підприємницької ініціативи економічно активного населення.

Досягнення високого рівня зайнятості в країні відображає інтерес кожного суб'єкта ринку праці. Потреба у соціальній захищеності та самореалізації стимулює працівників до інтенсивного пошуку місця праці. Економічні інтереси роботодавця відображаються у його прагненні максимізувати прибуток через розширення власного виробництва та підвищення ефективності господарської діяльності. Розвиток людського капіталу є одним із основних інтересів держави у досягненні високого рівня зайнятості.

Слід відзначити, що державна політика зайнятості має свою інституційну інфраструктуру. Реалізацію права громадян на працю та соціального захисту населення в Україні покладено на Міністерство соціальної політики України, яке безпосередньо здійснює регулювання ринку праці та зайнятості населення. Інфраструктура державної політики зайнятості охоплює як державні, так і недержавні організації, що сприяють розвитку вітчизняного ринку праці.

Різні цілі і завдання, поставлені перед державою у проведенні політики зайнятості, передбачають використання різних заходів у підвищенні рівня зайнятості та регулювання безробіття. Особливість неусталених ринків праці передбачає застосування модифікованих інструментів регулювання зайнятості з урахуванням того, що держава із початком глобальних трансформацій все ще виступає в ролі роботодавця, а перехідний стан зумовлює присутність держави як допоміжного інструменту у вирішенні гострих соціальних проблем ринку праці.

Державна політика зайнятості передбачає застосування певних знарядь. Зазвичай, їх поділяють на правові, організаційно-адміністративні, соціальні та економічні інструменти [7, с. 89].

Правові інструменти регулювання зайнятості є сукупністю законодавчих та нормативно-правових актів, що закріплюють на законодавчому рівні права громадян на свободу вибору сфери діяльності та доступ до освіти, встановлюють права та обов'язки суб'єктів трудових відносин, врегульовують трудовий процес, регламентують порядок укладення трудових договорів та визначають санкції за недотримання законодавчих вимог.

Організаційно-адміністративні знаряддя державної політики зайнятості передбачають реалізацію державних планів, проектів та цільових програм, спрямованих на профорієнтацію окремих груп населення (молоді, безробітних, біженців, недієздатних та інших суб'єктів ринку праці), аналіз проблем зайнятості на ринку праці, сприяння зайнятості, через створені служби зайнятості та державну систему профорієнтації, підготовки та перепідготовки робітничих кадрів.

Соціальні знаряддя державної політики зайнятості реалізуються у системі соціального захисту населення, які передбачають методи нарахування та виплати допомоги з безробіття та допомоги соціально незахищеним верствам населення.

Економічні інструменти державної політики зайнятості, як правило, включають інвестиційні та фінансово-кредитні кошти, податкові пільги та спеціально розроблену систему сприяння підприємницькій діяльності, бюджетну і грошово-кредитну політику, які спрямовані на створення і збереження робочих місць. Економічні знаряддя регулювання зайнятості спрямовані на регулювання попиту та пропозиції праці.

Однією з поширених класифікацій знарядь державної політики зайнятості є їх поділ на знаряддя прямого та непрямого впливу на зайнятість. Серед знарядь прямого впливу слід виокремити знаряддя активної політики зайнятості (регулювання попиту на працю, пропозиції праці, співвідношення між попитом і пропозицією на ринку праці) та знаряддя пасивної політики. До знарядь непрямого впливу, на нашу думку, слід віднести знаряддя

монетарної, фінансової і політики доходів та інших видів стабілізаційної політики.

З метою зниження безробіття до її природної норми та недопущення стагфляції, держава використовує інструменти відмінні від тих, що впливають на інфляцію. До таких інструментів належать заходи активної політики зайнятості, які націлені на вдосконалення інформації про наявність вакантних робочих місць на ринку праці, підвищення ефективності державних бірж праці, підвищення конкурентоспроможності та гнучкості зайнятості. Для тимчасової підтримки життєдіяльності безробітних на достатньому рівні держава надає соціальну допомогу у вигляді грошових виплат, що є пасивною політикою зайнятості.

Активна політика зайнятості це сукупність економічних, правових та організаційних інструментів, які держава використовує задля попередження і зниження рівня безробіття та якнайшвидшому поверненню безробітних до активної праці [5, с. 190]. Основними об'єктами активної політики зайнятості є безробітні, а також та частина населення, яка знаходиться на межі скорочення і вкрай гостро потребує перекваліфікації.

Впродовж декількох останніх десятиліть програми активної політики зайнятості набули широкого застосування як у розвинутих країнах, так і у країнах, що розвиваються. Їх використання притаманне економічній політиці урядів усіх розвинутих країн, країн Середнього Сходу, Північної Африки, дещо у меншій мірі у країнах Східної Азії. Упродовж останнього десятиліття програми активної політики зайнятості почали активно використовуватися у країнах Центрально-Східної Європи.

Застосування активної політики зайнятості залежить від особливостей розвитку економіки країни. Ринки праці у країнах із перехідними економіками характеризуються глибшими структурними дисбалансами і потребують значних структурних змін. На ринку праці перехідних країн активна політика зайнятості повинна забезпечувати не лише боротьбу з

безробіття, але і покращення якісних характеристик безробітних задля їх швидкого повернення до складу робочої сили.

Головною метою активної політики зайнятості є підвищення самостійності безробітного населення, зниження ризику бідності та підвищення доходів економічно активного населення. Використовуючи інструменти активної політики зайнятості, держава, насамперед, намагається забезпечити створення нових робочих місць, підвищення професійної кваліфікації населення та забезпечення взаємодії безробітного населення із службами зайнятості.

Формування програм зайнятості та їх реалізація відбувається при поєднанні активних та пасивних заходів, що є органічним доповненням до державної стратегії у боротьбі із безробіттям. Співвідношення активної та пасивної політики зайнятості визначається соціально-економічною ситуацією в країні. З об'єктивних причин використання пасивних заходів набуває меншого значення у розвинених країнах, проте вони часто домінують на ринках праці країн з трансформаційними економіками. Пріоритет у сучасному суспільстві надається активним інструментам політики зайнятості, які використовують превентивні та діючі заходи у боротьбі із безробіттям.

Безробіття - одна з форм макроекономічної нестабільності, яка призводить до значних макроекономічних втрат. На думку відомих економістів Е. Долана та Д. Ліндсея, безробіття призводить до недовикористання виробничих потужностей і втрат у обсязі ВВП та національного доходу. З огляду на вищезазначене, можна констатувати, що безробіття - це, безперечно, негативне явище, а отже значні негативні соціально-економічні наслідки цього явища вимагають адекватного впливу держави з метою їх мінімізації та запобігання поширенню у майбутньому [89, с. 353].

У сучасній економічній науці виділяють такі види безробіття:

- 1) фрикційне безробіття, що стосується тих осіб, які не працюють у зв'язку із добровільною зміною місця роботи (мобільність робочої сили).

Основними причинами фрикційного безробіття є незадоволеність працівників умовами праці, заробітною платою, місцем проживання тощо. В умовах ринкової економіки цей вид безробіття завжди присутній і є неминучим. У кожен визначений момент частина працівників знаходиться в стані зміни роботи: вони або добровільно змінюють роботу, що їм не підходить, або вперше обирають роботу, або знаходяться у пошуках роботи у зв'язку з закінченням терміну контракту на попередній роботі тощо. Ініціатива звільнення в цьому випадку надходить від працівників. Р. Еренберг та Р. Сміт зазначають, що, незважаючи на національні особливості, фрикційне безробіття існує у всіх країнах з ринковою системою господарювання [62];

2) структурне безробіття, що пов'язане зі структурними зрушеннями в економіці, закриттям застарілих підприємств і виробництв, скороченням випуску продукції, спричинених переорієнтацією виробництва тощо. Оскільки з перебігом часу структура споживчого попиту змінюється, відповідно змінюється і попит на працівників. Люди, які втратили роботу в одних секторах економіки, не можуть бути зайнятими у тих робочих місцях, які пропонуються в інших секторах. У результаті структура пропозиції праці не відповідає структурі попиту. Н. І. Єсінова до цього виду безробіття справедливо відносить також безробіття, пов'язане з територіальною віддаленістю робочого місця від працівника, що міг би на ньому працювати [90, с. 107];

3) циклічне безробіття, що виникає внаслідок циклічного спаду виробництва і є результатом зниження сукупного попиту на робочу силу. Коли сукупний попит на товари та послуги зменшується, зайнятість теж скорочується, а безробіття зростає. Воно виникає в період економічних криз і депресій. Таке безробіття є вимушеним і часто масовим. О. А. Грішнова вказує, що якщо фрикційне та структурне безробіття викликані невідповідністю і «незнайденістю» робочих місць і працівників, то циклічне безробіття набагато складніше тому, що воно викликане фактичною

відсутністю вільних робочих місць при значній кількості безробітних [12].

Однак, варто зауважити, що завжди існує частина людей, яка перебувають у певній невизначеності з місцем роботи. Йдеться про природне безробіття за повної зайнятості. Відповідно до практики Державної служби зайнятості, природна норма безробіття це найнижчий підтримуваний рівень безробіття, який є індикатором повної зайнятості і свідчить про виробництво ВВП в економіці за умов ефективного використання трудових ресурсів.

1.3. Механізми державної політики в сфері зайнятості

Економічні дослідження виявляють, як економічна політика та збурення в економіці впливають на дохід і процентну ставку в короткостроковому періоді. Крім того, модель демонструє, як може вплинути на макроекономічні показники монетарна і фінансова політика.

Грошово-кредитна політика, як важлива складова макроекономічної політики, за допомогою інструментів із регулювання пропозиції грошей забезпечує стабільність рівня цін, зростання реального обсягу виробництва та повну зайнятість у національній економіці. Теорії пізніх кейнсіанців вбачали у грошово-кредитній політиці інструмент управління процентними ставками, зниження яких збільшує інвестиційний попит та зростання обсягів випуску і зайнятості.

У межах грошово-кредитної політики сформувалися прямі і непрямі інструменти регулювання пропозиції грошей. До прямих інструментів відносяться лімітування кредитів для окремих банків чи галузей, встановлених центральним банком. До стандартних непрямих інструментів монетарної політики належать операції на відкритому ринку, норма обов'язкових резервів та облікова ставка.

Розвинені країни схильні використовувати операції на відкритому ринку як дієвий інструмент монетарної політики, що діє за умови високого рівня розвитку ринку капіталів. У країнах з перехідною економікою, у яких

фінансовий ринок перебуває на етапі становлення, облікова ставка є основним інструментом монетарної політики. Для них розміщення державних зобов'язань на первинному ринку матимуть нижчу ефективність і потягнуть за собою зміни у грошовій масі. З цієї причини країни нерозвинених фінансових ринків зазвичай доповнюють грошово-кредитне регулювання й іншими механізмами.

Для країн з перехідною економікою важливого значення можуть набути інструменти прямого впливу. Вони проявляють свою ефективність у країнах, секторам економіки якої характерний нерівномірний розвиток. Зниження процентних ставок в межах непрямих інструментів впливають на усі сектори економіки, тоді ж як прямі методи можуть стимулювати кредитування окремих галузей. Такі дії уряду вирівнюють розподіл зайнятих по секторах та попереджають галузі від надмірного потоку інвестицій, їх перегріву та виникнення так званих «бульбашок». В цілому, для трансформаційних країн важливе оптимальне поєднання прямих і непрямих інструментів, що підвищує ефективність грошово-кредитної політики.

Як відомо, існують два види монетарної політики - стримувальна та стимулювальна політика. Центральному банку часто доводиться обирати між поставленими цілями, адже досягнення одних цілей монетарної політики може суперечити досягненню іншим. Наприклад, високий рівень зайнятості часто неможливий із одночасним підтриманням стабільного рівня цін, адже у фазі піднесення коли рівень безробіття знижується, процентні ставки та інфляція можуть, навпаки, зростати [2, с. 134].

Стримувальну політику центральний банк проводить з метою скорочення грошової маси в країні і зниження рівня інфляції. Згідно з цією політикою, яку ще називають політикою «дорогих грошей», центральний банк країни продає державні облігації на відкритому ринку, підвищує норму резервування та облікову ставку. Такі дії центрального банку зменшують пропозицію грошей в економіці та обмежують вплив інфляції [2, с. 135]. Отже, банківські процентні ставки неминуче зростатимуть, потік інвестицій в

економіку скориться, а це негативно вплине на сферу зайнятості.

Стимулювальна монетарна політика, яка ще отримала назву політики «дешевих грошей», спрямована на підвищення рівня зайнятості і прискорення економічного зростання. Дії центрального банку є абсолютно протилежними до дій за стримувальної політики. Зміни облікової ставки, що є процентом, за яким центральний банк надає кошти комерційному банку, призводять до змін вартості кредитів, які банки видають населенню. В свою чергу зниження реальної процентної ставки, на яку орієнтуються інвестори, сприяє збільшенню обсягу інвестицій.

Приплив інвестицій в економіку переміщує криву сукупних видатків вгору і призводить до зростання реального обсягу виробництва і зайнятості.

Таким чином можна простежити залежність між обраною центральним банком монетарною політикою, потоком інвестицій та рівнем зайнятості в країні. Йдеться про передавальний механізм монетарної політики, який ще називають трансмісійним механізмом. Класична кейнсіанська модель трансмісійного механізму досліджує вплив лише одного процентного каналу, тоді ж як сучасні моделі монетарної політики охоплюють ширше коло інструментів. До складу передавального механізму належать шість основних каналів, а саме: обмінного курсу, цін активів, процентний, кредитний, монетарний та канал очікувань. Вони утворюють систему передавальних ланцюгів, що через імпульси монетарних інструментів чинять вплив на макроекономічні змінні.

Центральні банки країн розробляють моделі передавального механізму з урахуванням національних особливостей економіки. У Європейському центральному банку трансмісійний механізм налічує три канали, а саме канал валютного курсу, кредитний канал та канал заміщення, що відображає залежність заощадження і споживання населення від процентної ставки.

Моделі монетарних трансмісійних механізмів у перехідних країнах, зокрема у Казахстані, Росії та Білорусії, є більш спрощеними. У Казахстані перехідний механізм охоплює кредитний, валютний та грошовий канали, у

Білорусі - кредитний, валютний та процентний канали, а у Росії - кредитний, монетарний та канал валютного курсу [29, с. 80].

В Україні в структурі монетарного передавального механізму виділяють канали процентної ставки, валютного курсу (у складі цін активів), кредитний канал та канал очікувань економічних суб'єктів [29, с. 81].

Процентний канал монетарної політики описує як центральний банк за допомогою облікової ставки здійснює вплив на економіку країни, прямо впливаючи на короткострокові ставки на фінансовому ринку та на ставки комерційних банків для економічних суб'єктів. Таким чином, змінюючи облікову ставку центральний банк впливає на інтенсивність переміщення капіталу, а отже - і на темпи економічного зростання, зайнятість та інфляцію.

При зростанні пропозиції грошей ринкові процентні ставки знижуються і оскільки облігації стають менш привабливими, а курс цінних паперів знаходиться у оберненій залежності від рівня позичкового відсотка, то відповідно їх курс також зростає. В міру зростання курсу акцій зростає ринкова вартість усього власного капіталу фірм

Деякі дослідники виділяють канал валютного курсу як окремий канал трансмісійного механізму [32; 40], однак Національний Банк України розглядає його у складі каналу цін активів, мотивуючись думкою, що готівка, у тому числі й іноземна, є складовою активів суб'єктів економіки разом із цінними паперами, нерухомістю тощо. Канал валютного курсу полягає у тому, що при зростанні національної процентної ставки, ціна на іноземну валюту буде знижуватися, а для досягнення рівноваги на валютному ринку, необхідно є девальвація, що стимулюватиме попит на державні боргові папери. Зростання попиту на цінні папери означають для країни приплив іноземного капіталу, зміни обмінного курсу, зростання експорту, обсягів національного виробництва та рівня зайнятості.

Кредитний канал, так само як і канал процентної ставки, чинить зміни на ринку за допомогою проценту, що впливає на зміни пропозиції кредитних ресурсів банку, а ті у свою чергу на інвестиції.

Канал очікувань відображає вплив змін у грошово-кредитній політиці на очікування економічних агентів щодо майбутніх цін чи економічних ситуацій. Нестабільність економічної кон'юнктури, недовіра до монетарної політики можуть спричинити песимістичні очікування. Результатом негативних очікувань економічних суб'єктів можуть бути порушення у роботі передавального механізму чи значні відхилення фактичних значень від цільових [36, с. 19].

Таким чином обираючи той чи інший канал впливу, центральний банк стимулює приплив інвестицій до економіки країни, зростання грошових коштів, розширення реального сектора, що позитивно впливатимуть на ринок праці країни.

Бюджетно-податкова політика відіграє важливу роль в цілісному регулюванні економіки та через державний бюджет, державні видатки, податки та державні трансфери безпосередньо пов'язана з регулюванням зайнятості в країні. Під державним видатками розуміються державні закупівлі товарів і послуг, де держава виступає їх споживачем. Державні трансфери є грошовими виплатами із бюджету, що не пов'язані із переміщенням товарів і послуг. Трансфери перерозподіляють надходження держави до домашніх господарств у вигляді субсидій, стипендій, пенсій та виплат на соціальні страхування.

Метою фіскальної політики у короткостроковому періоді є досягнення повної зайнятості і підтримка стабільного рівня цін. У довгостроковому ж періоді фіскальна політика покликана забезпечити стабільні темпи економічного зростання, а отже досягнути високий рівень обсягу ВВП.

Як і грошово-кредитну політику, фіскальну політику поділяють на стимулювальну та стримувальну. Стимулювальна політика покликана на збільшення ділової активності та боротьбу із безробіттям через збільшення державних закупівель і трансферів та зниження податкових ставок. Стримувальна фіскальна політика спрямована ж на стримання перегрітої економіки завдяки обмеженням інфляції через збільшення податків і

зниження державних видатків та розмірів державних трансферів.

Будь-які зміни у обсягах державних закупівель впливають на величину сукупних видатків та обсяг національного доходу, що формують величину сукупного попиту. Зміни у розмірах податків і трансферів, як інструменти перерозподілу сукупного доходу, також чинять вплив на сукупну пропозицію. За стимулювальної політики, збільшення трансферних виплат, або ж зниження розміру податку на дохід, збільшують особистий дохід домогосподарств, а, отже, і споживчі видатки. У цьому випадку простежується збільшення сукупного попиту. Надання підприємствам субсидій, пільгових кредитів, або ж компенсація єдиного соціального внеску (ССВ) розширюють можливості для збільшення виробництва через зниження витрат на виробництво, що призводить до збільшення сукупної пропозиції.

Щодо сукупної пропозиції у довгостроковому періоду, її переміщення обмежене кількістю наявних обсягів капіталу і праці в економіці, а тому збільшення сукупної пропозиції можливе завдяки збільшенню пропозиції трудових ресурсів, що продукує збільшення обсягу національного продукту, або ж завдяки зростанню продуктивності праці, як фактору ефективності виробництва. Стимулювальний напрямок фіскальної політики у довгостроковому періоді намагатиметься досягнути вищого обсягу національного виробництва шляхом збільшення трансферів для підприємств, а, отже, зниження їхніх витрат на виробництво.

На думку норвезького економіста Ш. Холдена, досліджуючи вплив фіскальної політики, доцільно поділяти її інструменти на державні видатки, трансфери та податки, адже їх вплив на економіку є різний [186, с.2]. Важливим у методологічному дослідженні бюджетно-податкової політики є розуміння того, що її складові інструменти є ендегенними та залежать від стану економіки. Видатки державного бюджету рівнозначно впливають на збільшення сукупного попиту, трансфери ж будуть залежати від поведінки економічних суб'єктів, що їх отримують. Ш. Холден стверджує, що податки є похідними від зайнятості в країні, оскільки напряму залежать від кількості

осіб, що їх сплачують. Збільшення податкових надходжень в умовах зростання економіки може призвести до збільшення видатків із бюджету, оскільки покращується стан державного бюджету [186, с. 14].

Ш. Холден у своєму дослідженні виявив тісний позитивний зв'язок між державними видатками і видатками на соціальне забезпечення із зростанням ВВП та незначний зв'язок між податками та ВВП [60]. Вчений також дослідив, що збільшення державних закупівель у країнах-членах ОЕСР призводить до значного зниження рівня безробіття. При зростанні державних видатків на 1% від ВВП, рівень безробіття знижується на 0,25 % вже упродовж першого року. Проте, у своєму дослідженні Ш. Холден виявив, що безробіття більш залежить від обсягів державних закупівель, коли економіка країни перебуває у фазі спаду або ж за ситуації, коли у країні встановлено режим фіксованих валютних курсів [60].

У цілому, економісти розглядають грошову-кредитну політику як більш ефективний інструмент у стримуванні перегрітої економіки, однак у період рецесії більшої ефективної набувають заходити бюджетно-податкової політики. Наприклад, у США в період зниження процентних ставок у 2009-2016 роках зростання інвестицій так і не відбулось. Тому в умовах спаду в економіці на перший план повинна виходити саме фіскальна політика.

Отже, зайнятість є багатогранною категорією, яку доцільно розглядати з різних позицій: як форму трудової активності домогосподарств, як джерело трудового доходу і чинник відтворення робочої сили, як фактор створення національного продукту, і, звичайно, як соціальну категорію, що забезпечує реалізацію соціальних потреб учасників трудових відносин. Сфері зайнятості притаманна низка диспропорцій, серед яких головною диспропорцією є циклічне безробіття. Наявність цих диспропорцій актуалізує проблему державного регулювання зайнятості за допомогою знарядь монетарної та фіскальної політики.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан проблеми зайнятості й безробіття в Україні

У зв'язку із поширенням у багатьох країнах коронавірусної інфекції та запровадженням карантинних обмежень для запобігання її розповсюдження, відбулися суттєві негативні зміни у світовій економіці, у тому числі в Україні.

Так, за даними обстежень Держстату України щодо очікувань підприємств про перспективи їх ділової активності, яке проводилося у червні 2020 року, у найближчі 3 місяці 19% промислових підприємств передбачають скорочення кількості працівників, зокрема у металургійному виробництві - 25% підприємств, у сфері пошиття одягу - 29%, у галузі оброблення деревини та виготовлення меблів - 41%, у виробництві автотранспортних засобів та причепів - 47 % підприємств [14].

Відбувається скорочення попиту на працівників та зменшення кількості вакансій, поданих до державної служби зайнятості. У червні 2020 року державною службою зайнятості проведено аналіз ситуації на регіональних та локальних ринках праці, та здійснено оцінку перспективної потреби роботодавців щодо укомплектування вакансій.

Зокрема, отримані дані роботодавців про очікувану кількість вакансій, про можливі обсяги масового вивільнення працівників, а також проаналізовані дані обласних, міських та районних органів влади щодо перспективи створення робочих місць за рахунок реалізації державних, регіональних та місцевих програм, інфраструктурних та інвестиційних проектів.

За офіційними даними Державної служби зайнятості України, кількість зайнятого населення у віці 15-70 років у 2019 році, у порівнянні з 2018 роком, зросла на 217 тис. осіб та становила 16,6 млн осіб. Рівень зайнятості зріс з 57,1% до 58,2% населення відповідного віку. Зростання рівня зайнятості відбулося в усіх регіонах.

Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (63,1%), Харківській (62,1%), Сумській (59,8%) та Дніпропетровській (59,5%) областях, а найнижчий - у Волинській та Донецькій (відповідно, по 50,9%) областях.

Зростання рівня зайнятості відбулося серед громадян усіх вікових груп, за винятком осіб віком 40-49 років, серед яких цей показник скоротився з 79,4% до 78,7%. Найвищий рівень зайнятості спостерігається серед осіб віком від 35 до 50 років (майже 80%), а найнижчий - серед осіб у віці 60-70 років (14%) та у віці 15-24 роки (31%). Низький рівень зайнятості молоді обумовлений тим, що значна кількість осіб у цьому віку навчається та не входить до складу робочої сили [14].

Зростання обсягів та рівня зайнятості відбулося як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості. У міських поселеннях кількість зайнятого населення у віці 15-70 років збільшилася на 143 тис. осіб (до 11,4 млн осіб), а рівень зайнятості зріс з 58,1% до 59,1%. У сільській місцевості - кількість зайнятого населення збільшилася на 74 тис. осіб (до 5,2 млн осіб), рівень зайнятості зріс з 55,0% до 56,2%.

На ринку праці України спостерігаються суттєві гендерні особливості. Якщо серед чоловіків чисельність зайнятого населення віком 15-70 років збільшилася на 205 тис. осіб, то серед жінок цей показник зріс лише на 12 тис. осіб. При цьому, якщо серед чоловіків рівень зайнятості становить 64,0%, то серед жінок - лише 52,9% [14].

Кількість громадян у віці 15-70 років, зайнятих у неформальному секторі економіки, у 2019 році, у порівнянні з 2018 роком, скоротилася на 81 тис. осіб та становила 3,5 млн осіб. Серед зайнятих громадян у кожного п'ятого не були зареєстровані трудові відносини. Серед видів економічної діяльності, найбільш поширеною неформальна зайнятість була у сільському, лісовому та рибному господарствах (42%), в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів (17%), а також у будівництві (17%).

Найбільшою питома вага зайнятих у неформальному секторі економіки була у Миколаївській, Івано-Франківській, Херсонській, Рівненській, Чернівецькій областях від 34% до 49% зайнятого населення, а найменшою - у Київській, Харківській та Полтавській областях (10%-11%).

Середній розмір заробітної плати штатних працівників в Україні у грудні 2019 року, порівняно з відповідним місяцем минулого року, зріс на 16% та становив 12,3 тис. гривень. При цьому, існують суттєві регіональні диспропорції в оплаті праці. Заробітну плату у розмірі вищій за середній по країні отримували лише працівники у м. Києві (18,9 тис. грн), Київській (13,3 тис. грн), Донецькій (13,2 тис. грн), Миколаївській (12,8 тис. грн) областях. В інших регіонах країни заробітна плата коливалася від 9 тис. до 12 тис. гривень [14].

Заробітна плата в Україні залишається значно нижчою, ніж в сусідніх країнах, та є фактором трудової міграції наших співвітчизників за кордон.

Кількість безробітного населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років у 2019 році, у порівнянні з 2018 роком, скоротилася на 91 тис. осіб та становила 1,5 млн осіб. Рівень безробіття (за методологією МОП) скоротився з 8,8% до 8,2% робочої сили. Скорочення рівня безробіття відбулося в усіх регіонах [14].

Найнижчий рівень безробіття спостерігався у Харківській області (5,0%), м. Києві (5,8%), Одеській та Київській областях (відповідно, по 5,9%), а найвищий - у Луганській (13,7%), Донецькій (13,6%), Кіровоградській (11,0%), Полтавській та Волинській областях (відповідно, по 10,6%).

Скорочення рівня безробіття відбулося серед громадян віком від 15 до 39 років, в той же час серед осіб віком 40-49 років рівень безробіття зріс з 7,7% до 8,4%, серед осіб 50-59 років - з 7,4% до 8,0%.

Найнижчий рівень безробіття спостерігався серед осіб у віці 30-34 роки (7,3%), в той же час серед молоді до 25 років цей показник становив 15,4% робочої сили відповідного віку (майже удвічі вище, ніж серед усього населення).

Необхідно відмітити, рівень безробіття в Україні залишається вищим за середній по країнах Європейського союзу, де цей показник знизився з 7,3% до 6,7%, зокрема серед молоді у віці до 25 років - з 15,2% до 14,4% робочої сили відповідного віку [14].

Зменшення обсягів та рівня безробіття відбулося як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості. У міських поселеннях кількість безробітного населення у віці 15-70 років зменшилася на 68 тис. осіб (до 995 тис. осіб), а рівень безробіття скоротився з 8,6% до 8,0%. У сільській місцевості - кількість безробітного населення зменшилася на 23 тис. осіб (до 493 тис. осіб), рівень безробіття скоротився 9,2% до 8,7% робочої сили.

Скорочення обсягів та рівня безробіття спостерігається серед чоловіків, в той же час серед жінок відповідні показники зростають. Серед чоловіків кількість безробітних зменшилася на 135 тис. осіб (до 808 тис. осіб), а рівень безробіття скоротився з 10,0% до 8,5%. При цьому, серед жінок кількість безробітних зросла на 44 тис. осіб (до 680 тис. осіб), а рівень безробіття зріс з 7,4% до 7,9% робочої сили [14].

Графічні матеріали з означеної теми наведені у додатку В.

2.2. Визначення ефективності державної політики зайнятості

В Україні рівень безробіття обчислюється Державною службою зайнятості та Державним комітетом статистики. Їхні підходи до обчислення рівня безробіття різняться. Так, Державна служба статистики України розраховує рівень безробіття за методикою Міжнародної організації праці

(МОП) за допомогою вибірових обстежень населення на основі даних перепису або мікроперепису населення. Обстежується, як правило, 0,1% населення країни. Безробітним вважається той, хто на момент обстеження протягом тижня не мав роботи (не отримував трудового доходу), але шукав її [30].

Згідно із методологією МОП рівень безробіття - відношення у відсотках чисельності безробітних у віці 15-70 років до економічно активного населення означеного віку або відповідної соціально-демографічної ознаки. Поняття «економічно активне населення» охоплює населення обох статей віком від 15 до 70 років включно, яке впродовж певного періоду часу забезпечує пропозицію праці на ринку (додаток А).

Відповідно до закону України «Про зайнятість населення» безробітними визнаються громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи. Безробітними визнаються також інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу [35].

Зайняті разом із безробітними у віці від 15-70 рр. (за методологією МОП) становлять економічно активну частину населення, до якої не належать:

- люди непрацездатного віку (особи молодше 15 та старше 70 років);
- особи працездатного віку, яких не можна класифікувати як «безробітні» або «зайняті» (непрацездатні особи, які не працюють за станом здоров'я, пенсіонери, учні, студенти, громадяни, зайняті веденням домашнього господарства, громадяни, що здійснюють догляд за дітьми або хворими родичами).

Однак обчислений рівень безробіття не здатен у повній мірі відобразити реалії вітчизняного ринку праці з наступних причин:

- особи, що зайняті неповний робочий день в офіційній статистиці належать до категорії повної зайнятості;
- особи, які перестали шукати місце праці офіційно не вважаються безробітними. Відсутність цієї частини населення у оцінці рівня безробіття, на практиці занижує його значення;
- особи, які не мають наміру працювати можуть надавати недостовірну інформацію про пошук роботи. При цьому вони матимуть статус безробітного і отримуватимуть допомогу по безробіттю. Така ситуація призведе до збільшення фактичного рівня безробіття;
- особи, які працюють у тіньовій економіці, займаються незареєстрованим бізнесом, відносять себе до категорії безробітних [46, с. 441].

В Україні разом із рівнем безробіття за методологією МОП обчислюють також показник зареєстрованого безробіття, який обчислюється Державною службою зайнятості. Для його обчислення оперують поняттям «зареєстровані безробітні», що є особами, які зареєструвалися у Державній службі зайнятості, шукають роботу та готові приступити до неї. При визначенні рівня безробіття за методикою МОП до складу безробітних потрапляють пенсіонери та учні денної форми навчання, котрі шукали роботу, однак, згідно діючого законодавства України, ці категорії не можуть бути визнані безробітними. Таким чином, у розрахунку рівня безробіття одна методика враховує людей безробітними, інша - не враховує.

Показник зареєстрованого безробіття значно занижує реальну ситуацію на ринку праці, оскільки не включає значну частину безробітних, які шукають роботу самостійно. Крім того, існують суттєві розбіжності в формулах, за якими ведуть підрахунок рівня безробіття у Державному комітеті статистики та Державній службі зайнятості. Згідно із останньою, рівень безробіття є відношенням загальної чисельності безробітних до загальної чисельності працездатних осіб. Якщо у грудні 2019 року кількість зареєстрованих безробітних становила 354,4 тис. осіб, то кількість

безробітних за методологією МОП дорівнювала 1698 тис. осіб. В даному випадку формула Державного комітету статистики є більш досконалою, хоч і має певні недоліки [30]

Вирішенням проблемою безробіття державні органи займаються з початку отримання Україною незалежності. Але еkleктичне поєднання моделей економічного розвитку країни, несистемні реформи перехідного періоду в українському соціально-економічному та політичному просторі, наряду із порушенням радянської системи соціального захисту населення, призвели до різкого падіння його рівня життя та якості життя і зубожіння. Проте офіційно безробіття й бідність була визнана лише у 2001 р. в державній програмі «Стратегія подолання бідності», яка визначала основні напрями та етапи подолання цього складного соціально-економічного явища.

На тлі запропонованих прогресивною міжнародною спільнотою прийняття програми «Цілей третього тисячоліття» з пріоритетним завданням щодо подолання бідності в світі, в Україні в 2003 р. також була розроблена програма «Цілі розвитку Тисячоліття на період до 2015 р.». Для прискорення процесу подолання бідності в контексті нового документу в Україні приймається Комплексна державна програма забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності (Постанова КМУ від 21 грудня 2001 р. №1212). Також щорічно затверджуються плани заходів, спрямованих на зменшення безробіття, розробляються та виконуються регіональні програми подолання безробіття, але превалювання в них пасивних заходів не дозволяють, що вирішити цю проблему швидко та ефективно.

Необхідно відзначити, що реалізація Стратегії сприяла позитивним зрушенням. Так, рівень відносної бідності з 27% (2001 р.) знизився до 24,3% (2011 р.), хоча і менше, ніж прогнозувалося (21,5%). Поступове підвищення межі бідності з 175 грн. у 2001 р. до 944 грн. у 2010 р., (майже в п'ять разів) також відіграло свою позитивну роль. Оскільки Україні не вдалося подолати бідність, то для подальшого посилення цієї роботи видається Указ Президента України від 26.02.2010 р. №274 «Про невідкладні заходи з

подолання бідності», на виконання якого в серпні 2011 р. приймається «Цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 року» [15, с. 50].

Програмою визначено як активні, так і пасивні заходи та напрями з розв'язання проблем бідності й безробіття:

- відновлення виробництва та стимулювання економічного зростання; сприяння зайнятості населення та розвиток ринку праці;
- удосконалення механізму оплати праці та соціального діалогу як основних чинників створення умов для гідної праці;
- розвиток системи соціального страхування;
- удосконалення пенсійної системи та подальше проведення пенсійної реформи;
- реформування системи соціального захисту;
- соціальна підтримка сімей, дітей та молоді;
- поліпшення медичного обслуговування громадян [24].

Програма стала важливим стратегічним документом, але необхідно визначити її погану структурованість, декларативність, застосування застарілих підходів, безліч показників (що властиво моніторингу) та не врахування всіх аспектів багатовимірної бідності й безробіття. Незначне зменшення рівня безробіття в Україні зумовлювалося завдяки зростанню ВВП України, а не через справедливий перерозподілу суспільних благ на користь нужденних та соціально незахищених категорій населення, Економічна ж стагнація з 2012 року загальмувала скорочення масштабів бідності, а тому Програма не досягла своїх цілей навіть при стабільній соціально-економічній та політичній ситуації в країні.

Питання подолання безробіття у світі залишається першочерговим і сьогодні, воно регламентується Європейською соціальною хартією, а також Цілями сталого розвитку, що схвалені на Саміті ООН на період з 2015 до 2030 року. Відповідно це питання актуалізоване і в Україні. Кабінет Міністрів України схвалив чергову «Стратегію подолання бідності»

(Розпорядження КМУ від 10.03.2016 р. №161-р), яка визначає механізми запобігання бідності та основні завдання з розв'язання цієї проблеми на період до 2020 року в контексті виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [44].

Основою суспільства й гарантом стабільності традиційно вважається середній клас. Класичний, якщо можна так сказати, середній клас складається з досить заможних людей, свідомих громадян, яким не байдужа доля країни. За усталеними стандартами, до цього класу належать особи з високою професійно-освітньою підготовкою та інтелектуальним потенціалом, що забезпечує їм значний попит на ринку праці. Завдяки цій обставині середній клас є практично гарантом стабільності суспільства, його політичної системи.

Реалізація ідеї середнього класу в Україні є водночас і соціальним, і політичним, і гуманітарним замовленням суспільства. Адже саме цей клас демонструє високий рівень соціальної активності, котра полягає в готовності взяти участь в акціях протесту і довести свою позицію до лінії «політичної дії». З огляду на особливості української політичної системи, слід зауважити, що середній клас міг би стати не тільки гарантом стабільності в суспільстві, але й головним рушієм демократичних змін взагалі. Проте тут зустрічаємося з парадоксом. Згідно з вимогами ринкової економіки, середній клас має бути надійним партнером у соціально-економічних відносинах, а в громадянському суспільстві він виступає чинником прогресивних змін і якісних перетворень. Та в нашому політичному житті представники середнього класу в деякій мірі ховаються в такій собі ніші «терра інкогніта»: на видноті тільки олігархи (клас багатіїв) і трудівники різних сфер (клас злидарів) [29, с. 79].

Середній клас не можна сформувати за один момент. Він виростає з надр громадянського суспільства і виступає його головною основою. Він є тією межею відліку, щодо якої держава повинна примірювати не «споживчий кошик», а «споживчі перспективи», оскільки важливим є не те, чим цей

«кошик» наповнений нині, а те чим він буде наповнений завтра. Тобто як розвиватися ринку товарів, послуг, робочої сили й загалом державі Україна.

Проблема підтримки і збільшення середнього класу в Україні повинно бути складовою частиною державної політики подолання бідності. Адже сильний середній клас – це основа стабільної соціально-політичної та економічної ситуації в країні. А дана стабільність і визначається безпосередньо стабільністю в країні. Дуже важливим для українського суспільства є необхідність усвідомлювати, що середній клас визначається на лише за самоідентифікацією особи з ним, а в першу чергу за економічними показниками, на основі яких особу можна реально віднести до середнього класу. В Україні, на жаль, «середняків» украй мало - близько 10-15 %. Для порівняння: у США цей показник коливається від 60 до 65 %. У Росії, згідно з оцінкою експертів, кількість тих, хто належить до середнього класу, збільшилася до 30 %. Найбідніші 10 % населення Росії отримують доходи в 17 разів менші, ніж 10 % найбагатших. Заданими ООН, в заможних балтійських державах - Естонії й Литві - різниця в доходах становить 10 разів. Найбільший показник соціального розшарування суспільства в Бразилії: «верхівка» має доходи в 58 разів більші, ніж бідняки, в Аргентині - у 35 разів [29, с. 79].

Низка країн шляхом державного регулювання дотримується принципу «соціально відповідальної держави», не допускаючи різкого соціального розшарування. Найнижчий поріг демонструє Японія: найбагатші жителі країни мають доходи лише в 4,5 рази більші, ніж найбідніші. Низький соціальний поріг і в Скандинавських країнах: малозабезпечені шведи й норвежці в 6 разів бідніші за багатіїв. У Білорусі, де нажити багатство досить складно, різниця в доходах сягає 5-6 разів. В Україні, де офіційно встановити суму доходів багатіїв практично неможливо («тіньова» економіка ніяк не легалізується), офіційна різниця в доходах становить 9 разів, хоча експерти припускають, що реальна цифра сягає латиноамериканського рівня.

В основі стратегії подолання безробіття має бути розуміння того, що цієї мети неможливо досягнути лише шляхом підтримки знедолених. Потрібен комплексний підхід, орієнтований як на бідних, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави, спрямовані на підвищення рівня всього населення, мають спиратися на забезпечення стійкого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці. Показник добробуту населення є показником успішної діяльності уряду. Подолання бідності є найнагальнішою проблемою українського суспільства. Політика держави у подоланні бідності повинна містити комплексний аналіз рівня добробуту населення. І не лише бідних верств населення. Оскільки забезпеченими на Україні себе можуть назвати далеко не всі. Будь-яке суспільство і держава мають знаходити гармонійний баланс між багатими, «середнім класом» і бідними. В іншому разі виникають соціальні конфлікти, і суспільство «розривається» зсередини [29, с. 80].

Крім того, нині одним із найбільш пріоритетних напрямів державної політики з протидії поширенню безробіття й бідності в Україні також є обмеження тіньової економіки, про що свідчить прийняття низки законодавчих актів, таких як Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII [36], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 р. № 198-VII [34], Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 р. № 1702-VII [37]. Однак тенденцій скорочення частки тіньового сектора в економіці України поки не спостерігається у достатній мірі.

Порушуючи економічну та політичну стабільність в Україні, тіньова економіка є загрозою національній безпеці нашої країни, у т.ч. й економічній

безпеці як її складнику. Виділимо основні прояви цієї загрози в Україні та проаналізуємо їх:

1. У зв'язку зі зростанням тіньового сектору економіки зменшується приплив коштів до бюджету України у вигляді податків та скорочується потенційна база оподаткування.

Слід зазначити, що обов'язок сплачувати податки вважається основною причиною виникнення тіньової економіки. У свою чергу, втрата урядом податкових надходжень вважається головним фактором, який знижує економічну безпеку країни. В Україні цей фактор простежується дуже виразно. Зменшення наповненості бюджету внаслідок зростання тіньової економіки в Україні призвело до нарощування позикових коштів та зростання державного боргу України.

2. Економічна безпека України підривається дією тіньової влади, яка створила «державу в державі», активно діє в різних галузях економіки, проникла в легальні сфери та суспільне життя.

В Україні дослідники зіткнулися з ситуацією, коли рішення в галузі економічної політики приймаються під впливом особистих (кланових) інтересів, що у більшості випадків ідуть урозріз із державними інтересами. Так, без достатнього економічного обґрунтування було прийнято рішення про створення в Україні спеціальних економічних зон.

За час свого існування СЕЗ не виконали покладених на них сподівань. Суми залучених інвестицій виявилися на низькому рівні – близько 1 млрд. 092 млн. дол. США, кількість відкритих підприємств і наданих робочих місць населенню СЕЗ була мізерною. Населення СЕЗ залишилося поза сферою діяльності структур вигодонабувачів особливого місця розташування і статусу зон. У більшості випадків фінансові привілеї, що надавалися СЕЗ, створили нерівні умови конкуренції для всіх суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: існувала зрівнялівка у використанні пільг відносно всіх суб'єктів, пільги надавалися за практично необмеженим переліком видів діяльності, їх обсяг був значним як за сумами, так і за термінами. У

результаті відбувалося прискорене зростання тіньового сектора в СЕЗ, основну частку якого становили ті, хто був пов'язаний із зовнішньоторговельними операціями.

Таким чином, незважаючи на позитивні перспективи й передумови, ідея зі створення на території України вільних економічних зон виявилася дискредитованою, що спричинило скасування у 2005 р. пільгових митних і податкових режимів підприємницької діяльності на території СЕЗ. Станом на початок 2020 року СЕЗ так і не були відновлені [32, с. 34].

3. Основним наповнювачем державного бюджету України є податки. Податки, недоотримані з тіньового бізнесу внаслідок ухилення від їх сплати, не дають можливості державі вкладати доходи у довгострокові проекти, оновлювати науково-технічну базу, розвивати державні підприємства і т.д.

Відсутність податкових надходжень, викликаних ухиленням від сплати податків, створює розрив між фактичним і потенційним надходженням податків, що, у свою чергу, збільшує дефіцит бюджету. Цей розрив спричиняє різноманітні негативні наслідки для економіки країни: виникає заборгованість із заробітної плати для працівників бюджетної сфери; припиняється фінансування соціальних державних програм, закриваються соціальні виплати та пільги; урізаються витрати на довгострокові проекти та інноваційні програми і т.п. Вищевикладене звичайно спричиняє зростання рівня бідності в Україні.

4. Тіньова економіка залучає до зони свого впливу все більшу кількість господарюючих суб'єктів. Підприємці можуть вижити в конкурентній боротьбі лише при тіньовому заступництві адміністративних структур. Інакше їх поставлять у заздалегідь не вигідні умови, вимотають сили і спустошать кишені нескінченними перевітками та зачіпками. Виникає ситуація, коли господарюючий суб'єкт або підкоряється законам тіньового бізнесу, або витісняється з ринку. Для багатьох господарюючих суб'єктів неформальні структури тіньового сектора економіки мають більшу корисність, ніж держава. Вони здатні надавати послуги, необхідні для

ведення або розвитку економічної діяльності. Держава ж в особі Державної фіскальної служби України та інших контролюючих органів виступає, швидше, як джерело невиправданих витрат, тобто сплата податків не супроводжується, на думку господарюючих суб'єктів, наданням конкретних послуг.

5. Крім впливу на зменшення сплати податків, що спричиняє зростання державних позик та бюджетного дефіциту, тіньова економіка також негативно впливає на точність офіційних даних економічної статистики. Тому для економістів дуже важливо не тільки розглядати, але й враховувати існування тіньової економіки при зборі статистичних даних.

Існування тіньової економіки робить офіційну статистику неточною, спотворює уявлення про справжню продуктивність економіки. Зокрема, офіційна статистика не враховує незареєстровані тіньові економічні процеси, що, у свою чергу, призводить до спотворення офіційно опублікованих даних ВВП. Отже, всі економічні показники, виражені у відсотках від ВВП, що використовуються при розрахунках, виявляються неточними.

6. Тіньова економіка впливає на економічний розвиток областей та регіонів України. Незважаючи на дотаційну підтримку з державного бюджету, багато областей та регіонів України перестають повноцінно розвиватися. Виникає економічний дисбаланс, нагнітається соціальне напруження, яке призводить до непередбачуваних наслідків. Зазначимо, що події 2004 та 2014 рр. в Україні також є наслідками нерозв'язаних проблем в економіці, які підсилювалися політичним протистоянням «еліти». Тіньова економіка послабила Україну й підірвала її національну й економічну безпеку, що спричинило динамічне зростання рівня бідності [32, с. 35].

2.3. Аналіз діяльності Державної служби зайнятості

Державною службою зайнятості щорічно здійснюється прогноз щодо попиту на зареєстрованому ринку праці на підставі:

- аналізу тенденцій за останні 5 років щодо кількості вакансій зареєстрованих у державній службі зайнятості, їх структури у галузевому та професійно-кваліфікаційному розрізі;
- аналізу ситуації на локальних ринках праці, перспектив їх розвитку, реалізації регіональних та місцевих програм та проектів, пов'язаних зі створенням робочих місць;
- прогнозу Мінекономрозвитку щодо економічного та соціального розвитку;
- даних Держстату щодо обстежень підприємств про перспективи їх ділової активності;
- статистичних даних Держстату щодо руху кадрів у розрізі видів економічної діяльності;
- даних державних органів влади щодо реалізації інвестиційних та інфраструктурних проектів;
- розпорядчих документів КМУ та іншої доступної інформації про перспективи скорочення працівників в державних органах та бюджетних установах;
- даних роботодавців щодо запланованого масового вивільнення працівників (за ф. №4-ПН);
- даних опитування роботодавців на порталі державної служби зайнятості щодо перспективної потреби у працівниках у професійному розрізі;
- даних приватних агентств зайнятості та сайтів з пошуку роботи [14].

За результатами попереднього прогнозу, розробленого наприкінці 2019 року, передбачалося, що у 2020 році кількість вакансій, зареєстрованих у державній службі зайнятості, становитиме 1 млн 246 тис., що на 8% або 93 тисячі більше, ніж у 2019 році.

1 листопада 2020 року (у порівнянні з відповідною датою 2019 року) [14]

Результатами роботи державної служби зайнятості за 2019-2020 роки є наступні:

– Державною службою зайнятості впроваджуються електронні сервіси з використанням інтернет-технологій щодо надання соціальних послуг громадянам та роботодавцям. У 2019 році кількість користувачів сайту державної служби зайнятості www.dcz.gov.ua становила 1,9 млн осіб. На кінець 2019 року створено 197 тис. електронних кабінетів роботодавців та 248 тис. електронних кабінетів шукачів роботи [14].

– Фахівцями «гарячої лінії» державної служби зайнятості прийнято та опрацьовано понад 33 тис. телефонних звернень, що на 35% більше, ніж у 2018 році.

– У 2019 році послуги державної служби зайнятості інформаційно-консультаційного змісту отримали 233 тис. мешканців об'єднаних територіальних громад.

– Розпочав роботу Освітній портал державної служби зайнятості (<http://skills.dcz.gov.ua/>). Навчальні матеріали, розміщені на порталі, зорієнтовані на розвиток навичок безробітних і працюючих громадян, на роботодавців та співробітників державної служби зайнятості.

– Кількість роботодавців, які співпрацювали з центрами зайнятості, збільшилася на 2% та становила 206 тисяч. Кількість вакансій у базі даних державної служби зайнятості, у порівнянні з 2018 роком, збільшилася на 4% до 1,2 млн одиниць. Безпосередньо в центрах зайнятості послуги державної служби зайнятості у 2019 році отримали 2,1 млн громадян, які шукали роботу, з них, 1 млн осіб мали статус зареєстрованого безробітного.

– У 2019 році 993 тис. осіб, які шукають роботу, пройшли первинне профілювання, з них 626 тис. безробітних пройшли поглиблене профілювання.

– Кількість працевлаштованих за сприяння державної служби зайнятості у 2019 році практично не змінилася та становила 826 тис. осіб, зокрема, 53% були працевлаштовані оперативно до надання статусу безробітного.

– Кількість безробітних, працевлаштованих на нові робочі місця з компенсацією роботодавцю витрат в розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування становила 11,4 тис. осіб (4,0 тис. осіб, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці та 7,4 тис. осіб, які працевлаштовані суб'єктами малого підприємства в пріоритетних видах економічної діяльності). Кількість безробітних, які отримали одноразову виплату допомоги по безробіттю та започаткували власну справу становила 2,4 тис. осіб.

– Станом на 1 січня 2020 року, соціальний супровід після працевлаштування за підходом кейс - менеджменту здійснювався для 1,1 тис. осіб.

– У 2019 році за сприяння державної служби зайнятості 139 тис. безробітних проходили професійне навчання. Зокрема, кількість безробітних, які навчалися у центрах професійно-технічної освіти державної служби зайнятості, зросла на 14% та становила 54 тис. осіб. Рівень працевлаштування після профнавчання становив 96%.

– До громадських та інших робіт тимчасового характеру залучено 200 тис. осіб. Приклади видів громадських робіт: благоустрій територій, впорядкування місць поховань, супровід інвалідів по зору, допомога сім'ям учасників АТО, роботи на об'єктах соціальної сфери, відбудова історичних пам'яток тощо.

Станом на 1 січня 2020 року послуги державної служби зайнятості отримували понад 1,0 млн громадян, з них 338 тис. осіб мали статус безробітного, у тому числі 285 тис. осіб отримували допомогу по безробіттю.

За статтю: у загальній кількості зареєстрованих безробітних, чоловіки становили - 161 тис. осіб (або 48%), жінки - 177 тис. осіб (або 52%). За віковими групами: 30% зареєстрованих безробітних були у віці до 35 років; 29% - у віці від 35 до 45 років; 41% - у віці понад 45 років.

За освітою: 44% зареєстрованих безробітних мали вищу освіту, 37% - професійно-технічну, 19% - загальну середню освіту.

За видами економічної діяльності: серед зареєстрованих безробітних 30% раніше були зайняті у сільському, лісовому та рибному господарстві; відповідно, по 15% - у сфері торгівлі та переробній промисловості; 13% - у державному управлінні, обороні, обов'язковому соціальному страхуванні.

За професійними групами, серед зареєстрованих безробітних переважають робітники з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (21%), працівники сфери торгівлі та послуг, представники найпростіших професій, службовці та керівники (по 14%).

Станом на 1 січня 2020 року кількість вакансій, заявлених роботодавцями до державної служби зайнятості, зросла на 1% та становила 59 тис. одиниць.

За видами економічної діяльності, більшість вакансій налічується на підприємствах переробної промисловості (19%), у сфері торгівлі (14%), на транспорті (12%).

За професійними групами, найбільший попит роботодавців спостерігається на кваліфікованих робітників з інструментом (23%) та на робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (16%), працівників сфери торгівлі та послуг (15%).

Надання послуг внутрішньо переміщеним особам. Протягом 2019 року послуги державної служби зайнятості отримували 13,9 тис. внутрішньо переміщених осіб, які отримали довідку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», з них 10,3 тис. осіб мали статус безробітного. Державна служба зайнятості сприяла працевлаштуванню 4,4 тис. внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

За направленням державної служби зайнятості професійне навчання проходили 1,4 тис. безробітних з числа ВПО. У громадських та інших роботах тимчасового характеру взяли участь 1,0 тис. осіб. Станом на 1 січня 2020 року статус безробітного мали 2,9 тис. ВПО, з них 2,2 тис. осіб

отримували допомогу по безробіттю (середній розмір якої становив 4 192 грн.) [14].

Надання послуг військовослужбовцям, які брали участь в антитерористичній операції (операції об'єднаних сил). У 2019 року послугами державної служби зайнятості скористалися 24,6 тис. безробітних з числа військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції (операції об'єднаних сил) (АТО (ООС)), з них 2,0 тис. осіб з інвалідністю. Допомогу по безробіттю отримували 22,9 тис. учасників АТО (ООС).

За сприяння державної служби зайнятості у 2019 році отримали роботу 7,3 тис. осіб з числа учасників АТО (ООС), з них 326 осіб з інвалідністю. До громадських та інших робіт тимчасового характеру залучено 1,4 тис. учасників АТО (ООС), у т.ч. 78 осіб з інвалідністю.

Професійне навчання за направленням державної служби зайнятості проходили 1,7 тис. учасників АТО (ООС), у т.ч. 99 осіб з інвалідністю.

Станом на 1 січня 2020 року, статус безробітного мали 8,7 тис. безробітних з числа учасників АТО (ООС), з них 7,9 тис. осіб отримували допомогу по безробіттю. Середній розмір допомоги по безробіттю становив 6 052 грн., що на 22% більше, ніж станом на 1 січня 2019 року [14].

Надання послуг особам з інвалідністю. Протягом 2019 року послуги державної служби зайнятості отримували 47,9 тис. безробітних осіб з інвалідністю. Кількість осіб з інвалідністю, які були працевлаштовані за сприянням державної служби зайнятості, становила 13,8 тис. осіб, що на 5% більше, ніж у 2019 році. На нові робочі місця з компенсацією витрат роботодавцю єдиного внеску працевлаштовано 332 особи з інвалідністю. Кількість осіб з інвалідністю, залучених до громадських та інших робіт тимчасового характеру становила 6,2 тис. осіб, що на 7% більше, ніж у 2018 році.

Професійне навчання за направленням центрів зайнятості у 2019 році проходили 4,3 тис. безробітних, що на 7% більше, ніж у 2018 році. Профорієнтація є важливою умовою для професійного самовизначення осіб з

інвалідністю. Спеціалісти з профорієнтації здійснюють консультування щодо вибору чи зміни професії, надають рекомендації щодо професійного вибору з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертизи, професійних інтересів, нахилів та здібностей. Профорієнтаційні послуги отримали 46,3 тис. безробітних осіб з інвалідністю, що на 8% більше, ніж у 2018 році.

Станом на 1 січня 2020 року кількість безробітних осіб з інвалідністю становила 17,1 тис. осіб, з них 15,1 тис. осіб отримували допомогу по безробіттю. Кількість вакансій, на які могли бути працевлаштовані особи з інвалідністю (за інформацією роботодавців), становила 6,7 тис. одиниць, що на 10% більше, ніж на 1 січня 2019 року [14].

Надання послуг особам з числа молоді. Протягом 2019 року статус безробітного мали 337,4 тис. осіб з числа молоді (33% загальної кількості безробітних), допомогу по безробіттю отримували 260,9 тис. молодих осіб. Отримували послуги державної служби зайнятості 12,6 тис. випускників (у т.ч. 9,6 тис. випускників вищих навчальних закладів та 3,0 тис. випускників професійно-технічних навчальних закладів).

За сприянням державної служби зайнятості знайшли роботу 282,3 тис. молодих громадян. Зокрема, 61% були працевлаштовані оперативно до набуття статусу безробітного. Профорієнтаційними послугами було охоплено 319,5 тис. безробітних з числа молоді та 1,5 млн осіб, які навчаються в різних навчальних закладах.

З метою максимального наближення професійних навичок громадян, які шукають роботу до потреб роботодавців, розширення їх компетенцій та підвищення конкурентності, державною службою зайнятості протягом 2019 року здійснено професійне навчання на замовлення роботодавців 39,5 тис. безробітних у віці до 35 років. До громадських та інших робіт тимчасового характеру було залучено 48.5 тис. осіб з числа молоді.

Станом на 1 січня 2020 року кількість осіб з числа молоді, які мали статус безробітного становила 100,4 тис. осіб, з них, допомогу по безробіттю отримували 80.5 тис. осіб.

Надання послуг громадянам за гендерною ознакою. Протягом 2019 року послуги державної служби зайнятості отримали 540,3 тис. жінок та 484,1 тис. чоловіків. За сприяння державної служби зайнятості протягом 2019 року отримали роботу 383,8 тис. жінок, а також 442,4 тис. чоловіків.

Профорієнтаційними послугами було охоплено 515,9 тис. безробітних жінок та 465,2 тис. безробітних чоловіків. До професійного навчання за направленням державної служби зайнятості було залучено 62,7 тис. жінок та 75,9 тис. чоловіків. У громадських та інших роботах тимчасового характеру взяли участь 106,8 тис. жінок та 93,1 тис. чоловіків. Станом на 1 січня 2020 року кількість зареєстрованих безробітних жінок становила 177,3 тис. осіб та безробітних чоловіків - 160,9 тис. [14]

Окремі показники діяльності Державної служби зайнятості України наведені на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Показники роботи Державної служби зайнятості України станом на

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Оптимізація механізмів державної політики для стримування безробіття в Україні

До механізмів державної політики щодо стримування безробіття в Україні можна віднести:

- Створення робочих місць.
- Перерозподіл робочих місць.
- Приріст людського капіталу.
- Мотивування безробітних.
- Підвищення заробітку.
- Підвищення продуктивності працівників.
- Досягнення інших соціальних цілей (боротьба з бідністю та сприяння у формуванні здорового населення).

Нині всі колишні пострадянські країни, у т.ч. й наша держава, переживають перехідний період. Йдеться про перехід від авторитарно-тоталітарного суспільного устрою до демократичної правової держави, а в майбутньому – до громадянського суспільства. Перехідний період буде значно тривалішим, ніж передбачалось. При цьому слід мати на увазі, що перехід відбуватиметься поетапно. Перший етап – фундаментальна зміна усталених політичних і економічних структур. Другий – розвиток і закріплення демократичних процесів, зміцнення економічних інститутів, стабілізація виробництва. І нарешті, третій етап – політична консолідація як неодмінна умова економічного піднесення.

Одним із дієвих механізмів державної щодо стримування безробіття є державно-публічне партнерства у сфері протидії безробіттю.

Оптимізація законодавства у сфері протидії безробіттю

Особливу увагу нині слід звернути на таку вимогу до системи національної економічної безпеки, як законність її функціонування. Ця законність повинна ґрунтуватись на відповідній нормативно-правовій базі, що забезпечуватиме ефективне функціонування системи.

Нормативно-правова база повинна виконувати такі основні функції:

- встановлювати та регулювати взаємовідносини між суб'єктами національної економічної безпеки, визначати їх права, обов'язки та відповідальність;
- встановлювати порядок створення та застосування сил і засобів забезпечення національної економічної безпеки.

Конституційне закріплення терміну «економічна безпека» стало важливим кроком до створення системи економічної безпеки та розробки відповідної законодавчої бази. Згідно з Конституцією України створено Раду національної безпеки і оборони України, одним з важливих напрямків діяльності якої є координація органів виконавчої влади у сфері національної і, зокрема економічної безпеки. Таким чином, при створенні нормативно-правової бази економічної безпеки насамперед необхідно керуватися Конституцією України.

Передусім, необхідно прийняти Концепцію економічної безпеки України. Цей концептуальний документ повинен стати стратегічним орієнтиром на 10-20 років та закласти основи економічної безпеки на більш тривалий період. Концепція економічної безпеки повинна визначати життєво важливі національні економічні інтереси, індикатори та загрози економічній безпеці, передбачати створення системи національної безпеки, вказувати механізми забезпечення економічної безпеки.

На базі Концепції економічної безпеки доцільно розробити Закон України «Про економічну безпеку України». Таким чином, ці два документи повинні стати підґрунтям для розробки національного законодавства у сфері економічної безпеки. Зазначені концепція і закон покликані стати своєрідними орієнтирами, за якими звирятимуть свої дії всі, починаючи від

вищих посадових осіб держави та вищих органів державної влади до державних службовців, органів місцевої державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій. Підлягатимуть коригуванню відповідно до цих основних документів всі раніше прийняті закони, укази, постанови, програми тощо [2, с. 102].

Надалі видається за доцільне розробити також Концепцію законодавства у сфері економічної безпеки та відповідну Програму підготовки нормативно-правових актів, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки, що дасть можливість уникнути хаотичності та безсистемності в цій справі.

Зважаючи на необхідність оперативно вирішувати безліч питань економічної безпеки в умовах відсутності відповідної правової бази важливо скористатися з положень Конституції України, які надають Президенту України право протягом трьох років після набуття чинності Конституції видавати укази з економічних питань, що не врегульовані законами, з одночасним поданням відповідних законопроектів до Верховної Ради України. Доцільно здійснити наукову експертизу всіх раніше виданих нормативно-правових актів на предмет відповідності їх вимогам економічної безпеки [19, с. 38]. Виходячи із оптимізації законодавства про економічну безпеку України, надалі слід покращувати нормативно-правову базу із протидії безробіттю в нашій країні.

Подолання тіньової зайнятості

Одним із головних завдань державної політики України є концентрація зусиль усіх гілок влади на комплексному здійсненні радикальних економічних, адміністративних, управлінсько-організаційних заходів щодо подолання тіньової зайнятості, значне розповсюдження якої супроводжується негативними наслідками як для держави, так і для працівників. Головними засобами боротьби з цим негативним явищем є поєднання заходів щодо покращення ділового клімату, усунення перешкод та створення додаткових стимулів для працевлаштування, реалізація механізмів

адміністративного та економічного характеру щодо посилення відповідальності роботодавців за дотримання законодавства у сфері прикладання праці. Останнє потребує внесення змін і доповнень до законодавства щодо збільшення штрафних санкцій за ухилення від оформлення трудових відносин між працівником і роботодавцем [28].

3.2. Заходи щодо вдосконалення формування державної політики в сфері

Реалізація державної політики у сфері зайнятості населення до 2022 року повинна здійснюватиметься за такими основними напрямками [54] :

- розвиток національної економіки як основи для забезпечення продуктивної зайнятості та створення нових робочих місць;
- стимулювання розвитку підприємництва та самозайнятості;
- забезпечення створення гідних умов праці та детінізація відносин у сфері зайнятості населення;
- розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти та забезпечення створення умов для професійного навчання впродовж життя;
- забезпечення розвитку інклюзивного ринку праці. Сприяння зайнятості молоді;
- реформування державної служби зайнятості та забезпечення інноваційного розвитку послуг на ринку праці;
- забезпечення реалізації ефективної державної політики у сфері трудової міграції.

Крім того, виконання системних заходів для вирішення проблем безробіття й бідності має відбутися через запровадження методики багатовимірної оцінки безробіття й бідності за відносними і абсолютними критеріями та проведення моніторингу показників бідності на основі обстежень умов життя домогосподарств за методологією МОП. В новій Стратегії подолання бідності закладено додаткові механізми та заходи для зменшення масштабів бідності, запобігання її поширення, удосконалення

методології оцінювання та моніторингу. Реалізація Стратегії має відбуватися за такими чотирма основними напрямками:

- 1) розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування для забезпечення умов гідної праці;
- 2) забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця проживання, мінімізація ризиків соціального відчуження сільського населення;
- 3) мінімізація ризиків бідності та соціального відчуження найбільш вразливих категорій населення;
- 4) запобігання бідності та соціальному відчуженню серед внутрішньо переміщених осіб.

Завдяки реалізації Стратегії прогнозується досягнення показників (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Прогнозні показники реалізації Стратегії

Показники	Роки	
	2020	2021
Рівень бідності за абсолютним критерієм для порівняння з міжнародними показниками (за методологією Світового банку), %	0,8	0,5
Рівень бідності за відносним критерієм (60 відсотків медіанного рівня середньодушових еквівалентних доходів з використанням шкали еквівалентності Європейського Союзу: 1,0; 0,5; 0,3), %	6,6	6,5
Рівень бідності за абсолютним критерієм (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму), %	23	15
у тому числі серед працюючих осіб, відсотків	17	11
Рівень безробіття населення у віці 15-70 років за методологією МОТ, % економічно активного населення відповідного віку	9,2	9
Частка коштів (без урахування житлової субсидії), що доходять до 30% найбіднішого населення у результаті виконання програм державної соціальної допомоги, %	43	47
Частка бідного населення (витрати, нижчі від фактичного прожиткового мінімуму), охопленого програмами соціальної підтримки (соціальні пільги, житлові субсидії, допомога на дітей, допомога малозабезпеченим сім'ям та інші види соціальної допомоги), %	61	65

Джерело: [15]

Досягнення цілей та реалізація Стратегії має ґрунтуватися на дотриманні принципів соціальної справедливості у розподілі суспільного багатства; проведення структурних економічних реформ шляхом ефективної структурної перебудови економіки; модернізації підприємств, інноваційного розвитку виробництв. Оскільки Стратегія дуже містка і включає багато різних напрямків діяльності, то це потребує розробки чітких механізмів реалізації та контролю за її виконанням, джерел фінансування в умовах децентралізації влади та підвищення ролі місцевого самоврядування і обов'язкового продовження після зміни владної еліти.

Для врегулювання соціальних відносин та соціальних умов у сфері праці необхідно посилити соціальний діалог (соціальне партнерство) суб'єктів соціально-трудова відносин на всіх рівнях: національному, регіональному, галузевому, а також на рівні підприємств. При цьому важливо враховувати, що механізми соціального партнерства в Україні значно відрізняються від західноєвропейської моделі, основною особливістю якої є конфліктне партнерство незалежних учасників, які співпрацюють, проте, водночас, намагаються змінити баланс на свою користь.

ВИСНОВКИ

Таким чином, виходячи із науково-дослідницьких завдань, поставлених у вступі до даної роботи, ми прийшли до наступних висновків:

1. Виявлені теоретико-методологічні засади дослідження державної політики в сфері зайнятості. Зайнятість є багатогранною категорією, яку доцільно розглядати з різних позицій: як форму трудової активності домогосподарств, як джерело трудового доходу і чинник відтворення робочої сили, як фактор створення національного продукту, і, звичайно, як соціальну категорію, що забезпечує реалізацію соціальних потреб учасників трудових відносин. Сфері зайнятості притаманна низка диспропорцій, серед яких головною диспропорцією є циклічне безробіття. Наявність цих диспропорцій актуалізує проблему державного регулювання зайнятості за допомогою знарядь монетарної та фіскальної політики.

Державна політика зайнятості в країнах з трансформаційними економіками постає як сукупність державних, соціально-економічних заходів, спрямованих на боротьбу із циклічним безробіттям, досягнення ефективного розподілу та обміну праці, надання соціальних гарантій та забезпечення справедливого розподілу і перерозподілу доходу населення в умовах неусталених ринків праці.

Для досягнення своїх цілей державна політика зайнятості використовує певні знаряддя, які доцільно поділяти на знаряддя прямого та непрямого впливу на зайнятість. Серед знарядь прямого впливу слід виокремлювати знаряддя активної політики зайнятості (регулювання попиту на працю, пропозиції праці, співвідношення між попитом і пропозицією на ринку праці) та знаряддя пасивної політики. До знарядь непрямого впливу слід віднести знаряддя монетарної, фіскальної і політики доходів та інших видів стабілізаційної політики, а також правові і організаційно-адміністративні знаряддя.

Ефективність політики зайнятості досягається за умови поєднання

активних і пасивних знарядь, а також за умови узгодження цілей політики зайнятості з цілями інших видів стабілізаційної політики (монетарної, фіскальної та політики доходів).

2. Оцінені практичні аспекти використання механізмів державної політики у сфері зайнятості України. Публічна сфера – це сфера діалогу, спілкування, комунікації, це сфера договору з державою по загальнозначущих питаннях. Організація регіонального управління являє собою створення такого впливу на територіальні громади, який дає можливість їх участі в реалізації державної політики. Регіональне управління передбачає пряме управління з використанням економічних важелів (державний бюджет або цільові програми), політичних важелів (адміністративна, ідеологічна та інформаційна підтримка), примусу (діяльність силових органів).

У період після подій 2014 року мета дії механізму адміністративної децентралізації в Україні полягає у тому, щоб ліквідувати стару структуру ухвалення рішень та на її місці побудувати нову. Ініціатива щодо децентралізації має бути багатосторонньою, тобто охоплювати всі гілки й елементи структури державної влади.

Публічна політика із підвищення добробуту громадян України є важливою складовою забезпечення економічної безпеки України. Економічну безпеку необхідно розглядати як базову складову національної безпеки, її фундамент і матеріальну основу і, разом з тим, як взаємопов'язану систему певних рівнів.

Проблема безробіття гостро постала в Україні з отриманням незалежності 29 років тому, але особливо – після анексії АР Крим, військової агресії Російської Федерації на Донбасі, що супроводжувалося втратою значної частин індустріального потенціалу та соціальної інфраструктури, а також появою нової категорії безробітних - внутрішньо переміщених осіб. Головною причиною безробіття та значного майнового розшарування українців з 1990 років стали несистемні реформи суспільного життя при

переході на засади ринкової економіки та демократизації. Саме недосконалість і неспроможність тодішньої владної еліти побудувати якщо не досконалі, то хоча б дієві політичні та економічні інститути обумовили радикальні негативні зміни складових якості життя українців.

Проблему безробіття й бідності загострює погіршення стану ринку праці, особливо в регіонах з великим скупченням вимушено переміщених осіб. Так, рівень безробіття наприкінці 2019 року становив 7,5%, кожен п'ятий безробітний перебував у стані незайнятості більш як 12 місяців, а кожний третій був чиновником або працівником бюджетної сфери. Традиційно найвищий рівень безробіття притаманний наймолодшим віковим групам: 15-24 роки (21,8%) та 25-29 років (10,8%).

Загрозливих масштабів в Україні набула тіньова зайнятість. Надмірна експансія неформальної зайнятості, її тісне переплетіння з формальною обумовлює нерегульованість і неконтрольованість процесів у соціально-трудовай сфері. За офіційною статистикою, кількість зайнятих у неформальному секторі економіки становить 4,4 млн. осіб або 26,5% від загальної кількості зайнятого населення віком 15 - 70 років.

Питання подолання безробіття й бідності у світі залишається першочерговим і сьогодні, воно регламентується Європейською соціальною хартією, а також Цілями сталого розвитку, що схвалені на Саміті ООН на період з 2015 до 2030 року. Відповідно це питання актуалізоване і в Україні. Кабінет Міністрів України схвалює нову «Стратегію подолання бідності», яка визначає механізми запобігання бідності та основні завдання з розв'язання цієї проблеми на період до 2020 року в контексті виконання Плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

3. Вироблені рекомендації з оптимізації механізмів державної політики для стримування безробіття в Україні. Безробіття спричиняє низку комплексних проблем, таких як обмеженість доступу до освіти, «коло бідності», хвороби, соціальна напруженість та політична нестабільність, що

викликані відсутністю вибору та можливостей у незахищеної частини суспільства. Нерівність звужує потенціал участі в соціальному житті суспільства та призводить до соціального виключення окремих людей, сімей та громад. Саме тому проблеми безробіття в європейських дослідженнях розглядаються у взаємозв'язку з проблемою соціального виключення та вважаються серйозними викликами соціальної безпеки в Європі.

Одним із важливих практичних завдань Європейського Союзу сьогодні є побудова моделей багаторівневого державного управління, що забезпечувало б кращий соціальний захист груп населення з мінімальними статками та зменшення явищ безробіття та соціальної ізоляції. До «груп ризику» належать такі соціальні групи: самотні матері, довгострокові безробітні, а також «працюючі бідні» - вони стикаються з особливими ризиками бідності та соціального виключення.

Європейський досвід показує, що необхідно більш активно діяти на місцевому рівні, враховуючи велику роль місцевих факторів у реалізації національної політики. Перш за все для цього задекларований курс на бюджетну децентралізацію має бути реалізований на практиці. Крім того, організації третього сектору мають стати повноправними партнерами державних органів у виробленні та реалізації політики щодо подолання безробіття.

Для подолання багатьох проблем в соціально-економічній сфері, в тому числі і підвищення життєвих стандартів населення, Україні необхідні нові більш дієві інститути з досконалими механізмами. У повній мірі вказане стосується і публічної політики. Загальновизнано, що кожне суспільство функціонує в межах набору економічних і політичних правил, сформульованих і ефективно підтримуваних як державою, так громадянами. Економічні інститути визначають економічні стимули: здобути кращу освіту, заощаджувати й інвестувати, впроваджувати нові технології тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Київ : Наш формат, 2016. 440 с.
2. Актуальні проблеми економічної безпеки України в умовах її інтеграції до світового співтовариства: Матеріали науково-практичної конф. курсантів, студентів та молодих науковців, 31 березня - 1 квітня 2019 р. / Державна митна служба України; Академія митної служби України. Донецьк : Академія митної служби України, 2019. 156 с.
3. Андрущенко В. Л., Кириленко О. П. Федералізм міжбюджетних відносин: зарубіжні моделі та вітчизняні проблеми. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 7. С. 91-94.
4. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія. Київ : Вид-во УАДУ, 2019. 355с.
5. Бандурка О. М., Греченко В. А. Влада в Україні на зламі другого і третього тисячоліть. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2019. 354 с.
6. Бикадорова Н. У. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. *Екон. вісн. Донбасу*. 2010. № 2(20). С. 145-151.
7. Бікулов Д. Т. Перешкоди децентралізації в Україні. *Право та державне управління*. 2015. № 2. С. 87-90.
8. Бінько І. Ф., Базилюк Я. Б., Коваленко С. О. Політика протекціонізму як складова економічної безпеки України. Київ : НІСД, 2019. 89 с.
9. Бражко О. В. Державне регулювання зайнятості населення в умовах соціально-економічного розвитку України : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2009. 200 с.
10. Говорова Н. Бедность в европейских странах с переходной экономикой. *Современная Европа. Институт Европы РАН*. 2001. № 2 (апрель-июнь) С. 100.

11. Грицяк І. А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. Київ : Вид-во УАДУ 2018. 509 с.
12. Грішнова О. А. Навчання і підвищення кваліфікації персоналу на вітчизняних підприємствах: тенденції, проблеми та шляхи вирішення / *Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2000. Т. 1. С. 562.
13. Делей Я. Выигрывают ли новобранцы от вступления в ЕС? *Социс*. 2002. № 8. С. 67.
14. Державний центр зайнятості України. URL: <http://www.dcz.gov.ua>.
15. Державна цільова соціальна програма подолання та запобігання бідності на період до 2015 року. URL: [zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/1057-2011-p](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-2011-p)
16. Доклад о развитии человека 2019. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / Пер. с англ.; ПРООН. Москва : Издательство «Весь Мир», 2019. 244 с.
17. Доклад о человеческом развитии 2019 год: Труд во имя человеческого развития. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf.
18. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько : Монографія. Київ : НІСД, 2008. 144 с.
19. Економічна безпека: проблеми і стратегія забезпечення в Україні / Харківський ін-т бізнесу і менеджменту. Харків, 2009. 143 с.
20. Задорожна С. М. Інституційні механізми подолання бідності в Україні. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. 2016. № 2. С. 37-55.
21. Злупко С. М., Радецький Й. І. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні / ЛНУ ім. Івана Франка. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 192 с.
22. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

23. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.
24. Лібанова Е. Доходи населення і соціальна політика. Київ : Вища школа, 2003 591 с.
25. Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика : пер. с англ. Москва : Бизнес Атлас, 2009. 716 с.
26. Машика Ю. Міжнародний досвід регулювання зайнятості та можливості його використання в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. № 19. Ч. 1. С. 213-224.
27. Махина С. Н. Сущность и системные характеристики политико-правовой категории «децентрализация» в современном демократическом государстве. *Государство и право*. 2006. № 7. С. 27-30.
28. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua>.
29. Міхель Д. О. Використання в Україні європейського досвіду щодо вирішення проблем бідності населення. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Політологія. 2010. Т. 131, Вип. 118. С. 77-82.
30. Основні показники ринку праці (річні дані). Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
31. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики / Пер. з англ. О. Дем'янчук. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 549 с.
32. Пилипченко О. О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку України. *Стратегічні пріоритети*. Серія : Економіка. 2015. № 4. С. 32-36.
33. Пітюлич М. І. Макроекономічне регулювання зайнятості на етапі формування ринкових відносин // Соціально-трудовий потенціал: теорія і практика. Ужгород : Карпати. 1994. Ч. 1. 153 с.
34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України

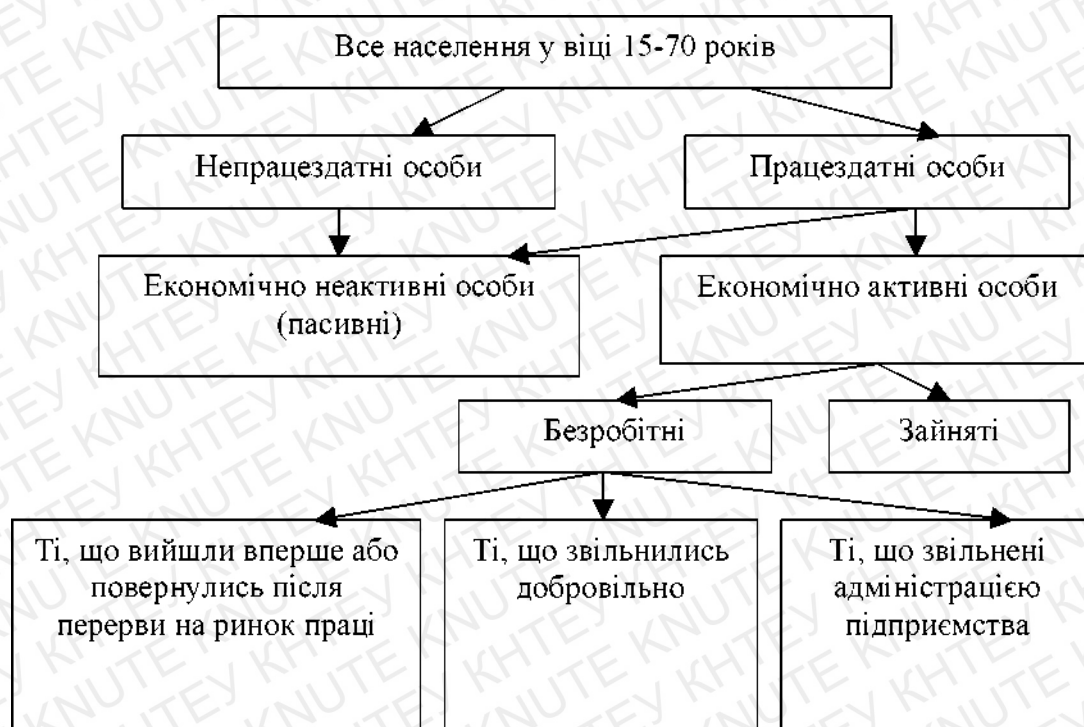
- та Національного агентства з питань запобігання корупції : закон України від 12.02.2015 р. № 198-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198-19>.
35. Про зайнятість населення : Закон України станом на 5 лип. 2012 р. № 5067VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24.
36. Про запобігання корупції : закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
37. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
38. Про концепцію державної регіональної політики : Указ Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2001 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.
39. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 р. № 2850. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
40. Прокопенко А. Державна політика боротьби з нерівністю та бідністю: міжнародний досвід та висновки для України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 3. С. 170-178.
41. Прокопенко Л. Л. Вступ до європейської інтеграції / За заг. ред. М. Бойцуна, О. Рудіка, Я. Мудрого. Київ : Міленіум, 2009. 334 с.
42. Райнерт Е. Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними. Київ : Темпора, 2016. 444 с.
43. Решетило В. П. , Міщенко Н. С., Шубна О. В. Трудові ресурси регіонів: просторове розміщення та підвищення ефективності використання : Монографія. Харків : ХНУМГ, 2014. 157 с.
44. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії подолання бідності» від 16 березня 2016 р. № 161-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd>.

- 45.Серант А. Шляхи покращення управління системою місцевого самоврядування в Україні. *Демократичне врядування*. 2009. Вип. 3. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik3/zmist>.
- 46.Сломан Дж. Экономикс. Экспресс-курс. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 608 с.
- 47.Стадник М. Становлення публічної політики в Україні. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2014. Вип. 40. С.28-33.
- 48.Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки). *Шляхом Європейської інтеграції* (Гальчинський А.С., Геєць В.М. та ін.). Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2004. С. 36-45.
- 49.Сушинський О. Виконавча влада та місцеве самоврядування в аспекті відповідальної держави. *Економічний часопис*. URL: <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=200818&n=3-4&y=2008>.
- 50.Телешун С. Ю., Ситник С. В., Рейтерович І. В. Сутність публічної політики: контекст політики та публічного управління. 2016. URL: http://www.ryzyk.in.ua/2016/05/blog-post_30.html.
- 51.Телешун С., Ситник С. Механізми правового забезпечення реалізації засад публічної політики. *Політичний менеджмент*. 2011. № 2. С. 33-43.
- 52.Тертичка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні? *Політичний менеджмент*. 2007. №1 (22). С. 10-23.
- 53.Трещов М. Децентралізація як засіб ресурсної самодостатності територіальних громад: теоретичний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 2. С. 60-69.
- 54.Про затвердження Основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2022 року. Розпорядження КМУ від 24 грудня 2019 р. № 1396-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2019-%D1%80#Text>

ДОДАТКИ

Додаток А

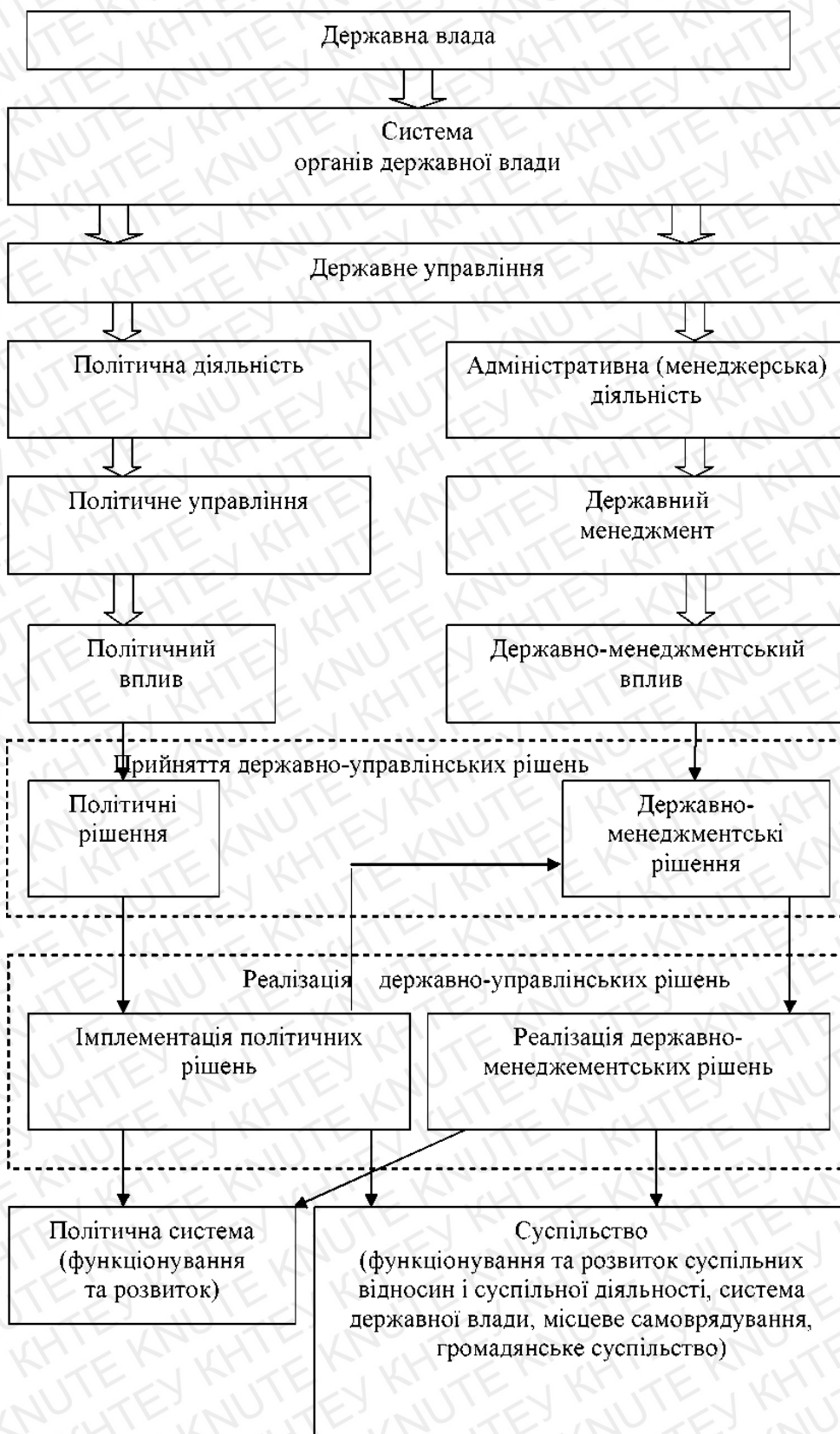
Схема формування пропозиції робочої сили на ринку праці

Джерело: [21]

Додаток Б

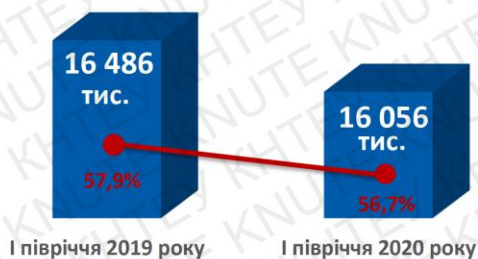
Модель державно-владного впливу

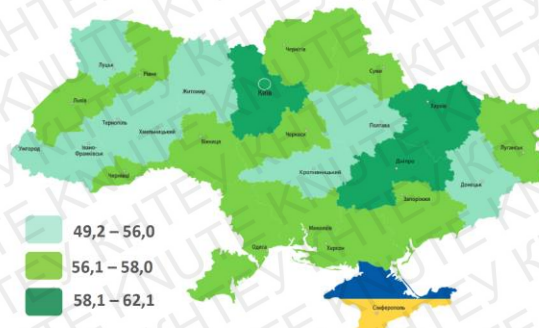
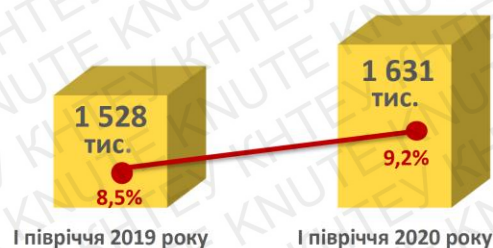
Джерело: [47]

Додаток В

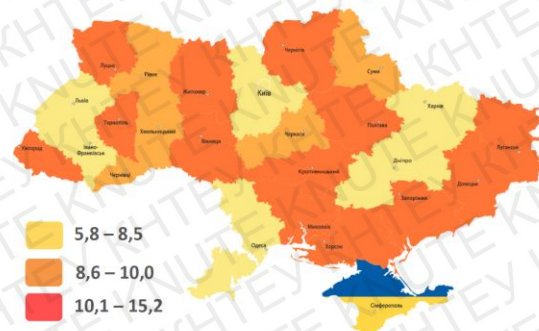
Статистичні дані Державної служби зайнятості України [14]

Зайняте населення у віці 15-70 років
(чисельність та рівень)

Рівень зайнятості, %

Безробітне населення у віці 15-70 років
(чисельність та рівень за МОП)

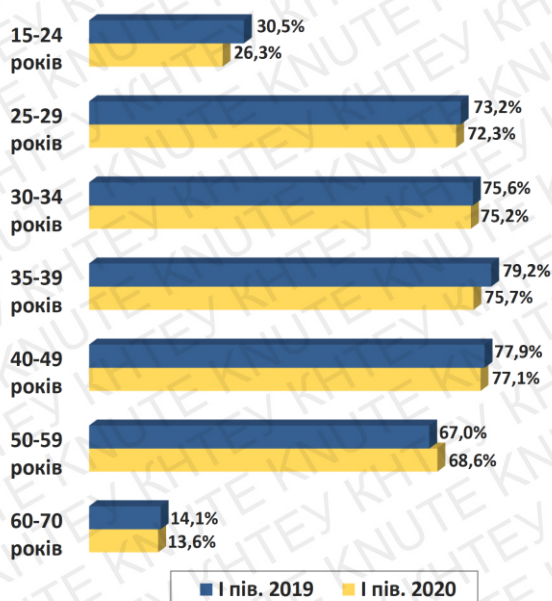
Рівень безробіття, %

Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років, %

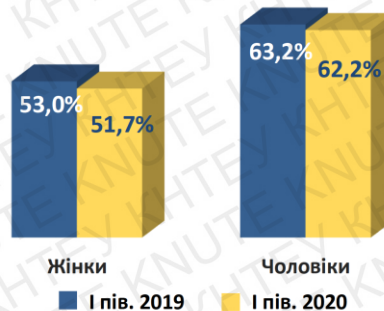
За віковими групами

За місцем проживання

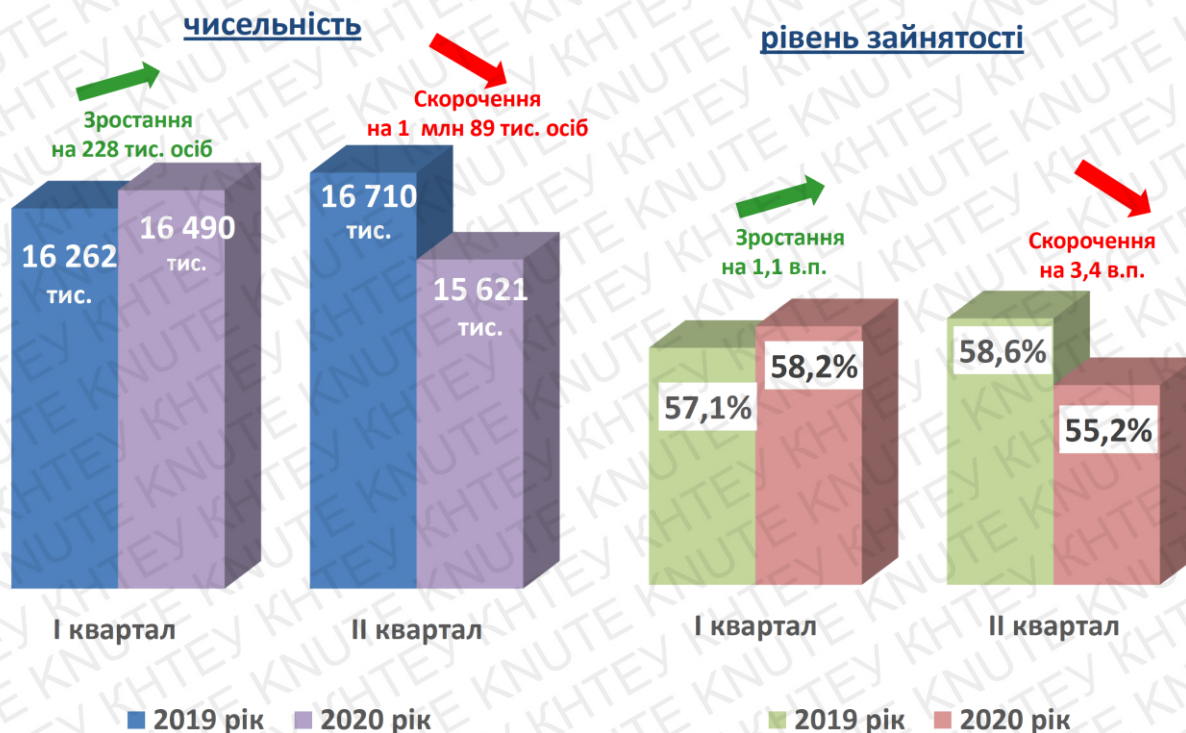

За статтю

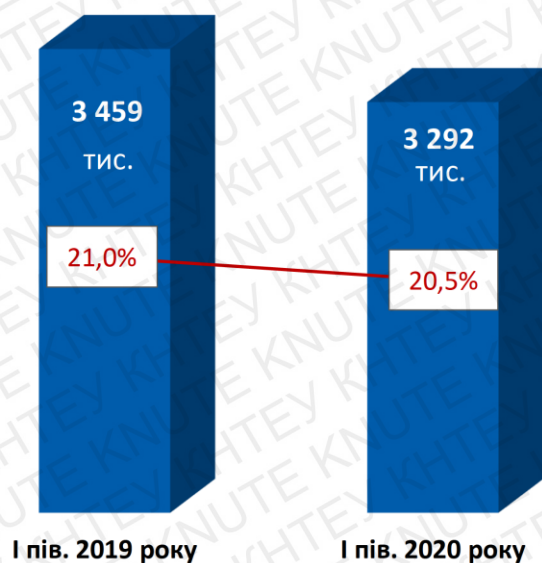

Зайняте населення у віці 15-70 років

Кількість та частка громадян у віці 15-70 років зайнятих у неформальному секторі

Структура зайнятих у неформальному секторі за видами економічної діяльності

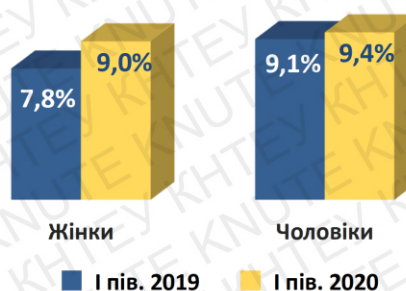

Рівень безробіття населення у віці 15-70 років
(за методологією МОП), %

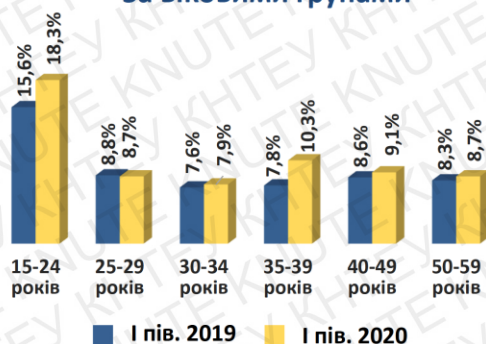
За місцем проживання

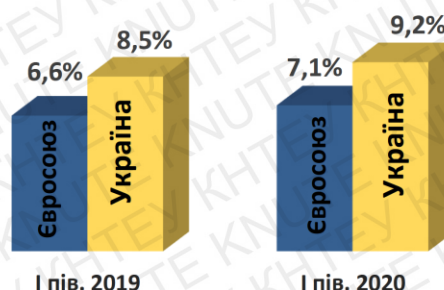
За статтю

За віковими групами

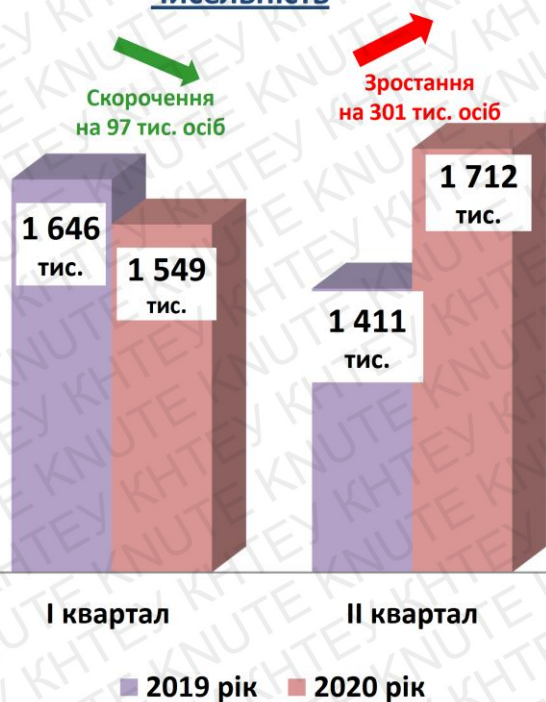

В країнах Європейського союзу та в Україні

Безробітне населення у віці 15-70 років

чисельність

рівень безробіття (за МОП)

Заробітна плата
штатних працівників, тис. грн.
(за даними Державної служби статистики України)

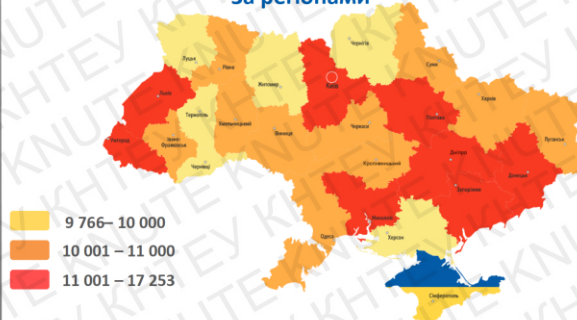

У вересні 2020 року середній розмір заробітної плати становив – 12,0 тис. грн.

За видами економічної діяльності

За регіонами

За видами промислової діяльності

За результатами державного статистичного спостереження "Обстеження підприємств із питань статистики праці", яким охоплені юридичні особи та відокремлені підрозділи юридичних осіб із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб.

Обсяги запланованого
масового звільнення працівників
у січні-жовтні 2020 року

січень-жовтень
2020 року

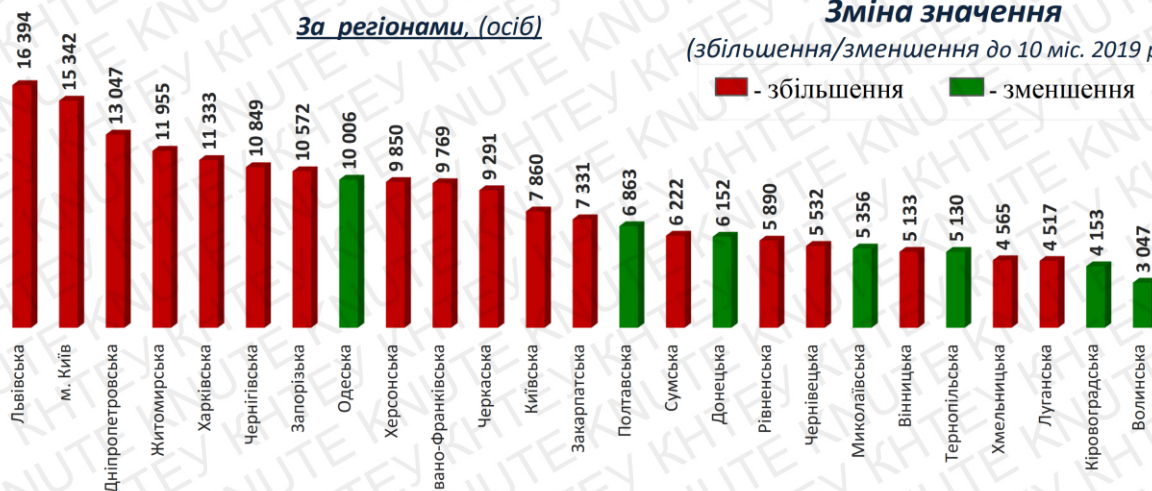

січень-жовтень
2019 року

(+ 46,4
тис. осіб)

За регіонами, (осіб)

Зміна значення

(збільшення/зменшення до 10 міс. 2019 року)

■ - збільшення ■ - зменшення

Кількість осіб, попереджених про
заплановане масове вивільнення
за видами економічної діяльності у січні-жовтні 2020 року

Кількість осіб

Зміна значення

(збільшення/зменшення до 10 міс. 2019 року)

Кількість осіб, попереджених про
заплановане масове вивільнення
за професійними групами у січні-жовтні 2020 року

Кількість осіб

Зміна значення

(збільшення/зменшення до 10 міс. 2019 року)

